

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA

VYUŽITÍ OBRAZOVÉHO MATERIÁLU

NA 2. STUPNI ZŠ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mgr. Markéta Sladká

Učitelství pro ZŠ, obor český jazyk a výtvarná výchova

Vedoucí práce: PaedDr. Jana Vejvodová, CSc.

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 30. 6. 2023

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat mé vedoucí práce PaedDr. Janě Vejvodové, CSc., za poskytnutí cenných rad, vstřícný přístup, trpělivost, ochotu a pomoc při vedení této diplomové práce.

Obsah

Úvod	5
Teoretická část	6
1 Výuka českého jazyka v RVP ZV a ŠVP	6
2 Slohové projevy mluvené a psané	7
3 Principy a zásady slohového vyučování	8
4 Metody a pracovní postupy ve vyučování slohu	9
5 Učebnice	10
5.1 Složky učebnice	11
6 Analýza obrazového materiálu ve vybraných učebnicích	17
6.1 Řady učebnic vybraných nakladatelství	17
6.1.1 Učebnice nakladatelství Fraus	17
6.1.2 Učebnice nakladatelství Taktik	18
6.1.3 Učebnice nakladatelství Nová škola, s. r. o.	18
6.2 Analýza obrazové materiálu	19
6.2.1 Série obrázků	19
6.2.2 Ilustrace	29
6.2.3 Fotografie	33
6.2.4 Reprodukce uměleckých děl	39
6.3 Shrnutí	44
Praktická část	46
7 Výzkum	46
7.1 Cíl výzkumu	46
7.2 Stanovení hypotézy	46
7.3 Popis výzkumu, užití metody, charakteristika vzorku	46
7.4 Interpretace výsledků výzkumu	50
8 Přípravy hodin komunikační a slohové výchovy s využitím obrazových materiálů....	54
8.1 Popis pracovního postupu podle série fotografií – Malování světlem	54
8.2 Popis místnosti podle vlastní ilustrace	57
8.3 Vypravování podle série obrázků	59
Závěr	64
Resumé	67
Seznam zdrojů	68
Seznam obrázků	70

Úvod

Škola hrou. Toto sousloví, které je názvem jedné z příruček Jana Amose Komenského, zaslechl určitě každý z nás. V dnešní moderní a technicky vyspělé společnosti se tento úkol naplňuje stále obtížněji. Žáci jsou téměř neustále obklopeni nekonečnými možnostmi zábavy a učinit výuku pro žáky dostatečně zajímavou je pro učitele nelehkým úkolem.

Velmi často se diskutuje o metodách a formách vzdělávání a o učebních pomůckách. Učebnice v dnešní době může někdo považovat za přežitek, ale jedná se stále o jednu z nejdůležitějších a nejvyužívanějších učebních pomůcek. Vedle verbální složky učebnice obsahují i složku neverbální, kterou tvoří převážně obrazový materiál, na který je tato práce zaměřena. Konkrétně se práce bude věnovat komunikační a slohové výchově na 2. stupni základní školy a využití obrazového materiálu při její výuce.

Tato diplomová práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá vymezením výuky českého jazyka v rámci kurikulárních dokumentů, složkami a funkcí učebnic. Následuje analýza tří řad učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základních škol, konkrétně jde o učebnice od nakladatelství Fraus, Taktik a Nová škola, s. r. o. Analýza je soustředěna na obrazový materiál, který rozděluje do čtyř oblastí, a to na sérii obrazů, ilustraci, fotografii a reprodukci obrazů. Poté následuje praktická část, která zkoumá preference žáků při výběru uměleckých děl pro slohová cvičení.

Teoretická část

1 Výuka českého jazyka v RVP ZV a ŠVP

„Rámcové vzdělávací programy (RVP) tvoří obecně závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů škol všech oborů vzdělávání v předškolním základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání. Do vzdělávání v České republice byly zavedeny zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).“¹

Z výše uvedeného vyplývá, že RVP je závazným dokumentem, který pomocí tzv. očekávaných výstupů stanovuje konkrétní cíle a povinný obsah vzdělávání, a to od předškolního po střední vzdělávání. Vedle této hlavní složky v RVP nalezneme podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními potřebami a pro vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných nebo materiální, personální a organizační podmínky. V neposlední řadě RVP obsahuje soubor tzv. klíčových kompetencí, které představují „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.“² Na jejich osvojování je kladen velký důraz a jedním ze strategických cílů Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2023+ je zaměřit vzdělávání více na získávání právě těchto kompetencí. Je tomu především proto, že slouží k osobnímu rozvoji žáků a získání potřebných praktických dovedností pro uplatnění ve společnosti a v profesním životě. Právě český jazyk poskytuje velké možnosti pro rozvíjení klíčových kompetencí – především komunikativních, ale provázanost najdeme i se všemi ostatními.

Rámcový vzdělávací program je oporou školám při tvorbě tzv. školního vzdělávacího programu (ŠVP). ŠVP je kurikulárním dokumentem, který má povinnost vydat každá škola v České republice. Na jeho tvorbě se podílí pedagogický sbor dané školy a ŠVP je schvalován ředitelem školy. V tomto dokumentu může škola vymezit své zaměření, stanovit učební plán, osnovy či podmínky hodnocení žáků.

Výuka českého jazyka je na 2. stupni základní školy podle Rámcového vzdělávacího programu rozdělena na komunikační a slohovou výchovu, jazykovou výchovu a literární výchovu.

¹ RVP – Rámcové vzdělávací programy. *Jednotný metodický portál MŠMT* [online]. 2022 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: [edu.cz](https://www.mšmt.cz/)

² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>

2 Slohové projevy mluvené a psané

Slohová a komunikační výchova staví na potřebě jazykového dorozumívání. Často se můžeme setkat s tím, že komunikační složka českého jazyka je upozadřována na úkor složky jazykové a literární nebo že je vyučována zcela odděleně od složky jazykové, přestože složky spolu velmi úzce souvisí.

RVP v rámci slohové a komunikační výchovy rozlišuje mluvený a písemný projev, protože mají zcela rozličné vlastnosti – využívají se v jiných situacích, za odlišných okolností a za působení jiných činitelů, které projev ovlivňují.

Mluvené projevy jsou základním a nejrozšířenějším způsobem komunikace. Proto je schopnost kultivovaného plynulého projevu jedním z hlavních cílů slohové výuky. Na prvním stupni ZŠ bývá pro žáky učitel velkou autoritou, od které přebíjí jak názory, tak někdy i mluvu či písmo. Toto období je tak velice důležité pro osvojení mechanických a stereotypních vyjadřovacích postupů. Na druhém stupni ZŠ už dochází ke zvětšování rozdílů ve vyjadřování žáků. U žáků se postupně vytrácí bezprostřednost vyjadřování a veřejného vystupování, chuť spontánní komunikace s dospělými apod. Spolu s dospíváním žáci dosahují emoční a kognitivní autonomie, díky které u žáků narůstá samostatnost v uvažování. Rozvíjí se abstraktní myšlení, smysl pro obrazné vyjadřování, schopnost deduktivního a induktivního myšlení. Je důležité, aby vyučující bral na individualitu vyjadřování žáků zřetel a aby uměl pracovat se vznikajícími zábrany v komunikaci. Učitel by měl žáky naučit základním komunikačním pravidlům jako je výstižnost, srozumitelnost, souvislost, neodbíhání od tématu, respektování komunikačních rolí, projevování ohleduplnosti vůči posluchači atd. Důležité jsou ale i specifické prostředky mluvených projevů jako frázování, dynamičnost, intonace, tempo, gesta, mimika. Samotný mluvený projev můžeme dělit na předem připravený, nepřipravený, spontánní, dialogický, monologický. Aby si žáci mohli toto všechno osvojit, měl by učitel vytvořit ve třídě příjemnou atmosféru a přirozenou komunikační situaci. Tím zajistí, že se žáci budou cítit bezpečně a nebude jim mluvený projev činit větší obtíže.³

Dominantní ovšem na školách stále zůstávají projevy psané a je tomu tak i u většiny učebnic. U psaného projevu povětšinou dochází k většímu soustředění na jazykovou formu a stavbu,

³ ČECHOVÁ, Marie a Vlastimil STYBLÍK. *Didaktika češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty studijního oboru 76-12-8 Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-22439-3. str. 208-213

než je tomu u projevů mluvených. Na začátku 2. stupně žáci získávají komplexnější znalosti o vypravování a popisu, z kterého pak přechází k charakteristice a líčení. Dále se žáci postupně učí komunikačním žánrům administrativního stylu jako je např. úřední dopis, inzerát, objednávka. V 8. ročníku je zařazena úvaha a vybrané publicistické útvary.⁴

3 Principy a zásady slohového vyučování

Prvním principem je propojení obsahu učení s běžnými reálnými životními situacemi. Komunikační a slohové aktivity ve výuce by měly být účelné, založené na situacích, se kterými se žák může v životě setkat. Učitel by tak měl volit náměty, které jsou aktuální, žákům blízké. Měl by žákům předávat vlastní poznatky a učit žáky propojovat vlastní zkušenosti s učivem.

Druhým principem je všestranná výchovnost vyučování. Z tohoto principu vyplývá, že slohová a komunikační výchova není zaměřena pouze na předávání poznatků, ale díky nácviku komunikačních dovedností můžeme žáky uvést do různých situací, které přirozeně rozvíjí jejich rozumové schopnosti, estetické cítění, etické či občanské zásady, sociální dovednosti apod.

Z těchto dvou základních principů vychází další zásady. První z nich je zásada přiměřenost, která je požadavkem, aby učitel bral zřetel na věk žáka, jeho rozumové, mentální a intelektuální schopnosti. Tato přiměřená náročnost učiva by měla být zajištěna především výše zmíněným ŠVP, ve kterém je učivo rozloženo do jednotlivých ročníků. Učitel by pak měl jednotlivá učební témata předávat tak, aby se s nimi žáci mohli ztotožnit a mohli jim porozumět. Neměl by také zapomínat na individuální přístup a výuku uspořádat tak, aby každý žák měl možnost rozvíjet své dovednosti.

Navázat můžeme další zásadou, kterou je zásada uvědomělosti. Žákovi by mělo být vždy jasné, co a za jakým účelem dělá. Teoretické poznatky, které si při výuce osvojí, by měl vědomě používat při písemném i mluveném projevu.

Třetí zásadou je zásada trvalosti. Ta je zajištěna pravidelným, systematickým a cílevědomým opakováním. Pro dlouhodobé uchování znalostí v paměti je vhodné volit různé učební

⁴ SVOBODOVÁ, Jana, Eva HÖFLEROVÁ, Pavlína KULDANOVÁ, Kamila SEKEROVÁ a Diana SVOBODOVÁ. *Principy a cesty školní výuky českého jazyka*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-951-6. str. 154-157

aktivity, zadávat žákům úkoly s odpovídající obtížností, tak, aby měli pocit, že se někam posouvají, pracovat s chybou, používat jak skupinovou práci, tak samostatnou apod.

Zásada aktivnosti spočívá v aktivním zapojení žáků do výuky. Žák by neměl být pouze pasivním příjemcem informací. Učitel by měl dbát na to, aby neuplatňoval pouze frontální způsob výuky. Žádoucí je vyučovací metody střídat, snažit se výuku pro žáky udělat co nejvíce poutavou, vytvářet podmínky pro zapojení všech žáků. Je důležité také dbát na pozitivní atmosféru ve třídě, aby se žáci nebáli vyjádřit před ostatními svůj názor a mohli se aktivně zapojit do učebních aktivit.

Zásada soustavnosti je dodržována systematickou prací, která závisí mimo jiné na integritě slohového vyučování s vyučováním jazykovým. Zásada také dále předpokládá návaznost výuky slohové a komunikační výchovy na výuku ostatních předmětů. Žáci neustále s věkem rozšiřují, zpřesňují a prohlubují svoje znalosti o nové poznatky. Jde o tzv. učení se ve spirále.

Zásada názornosti nejčastěji bývá spojena se zrakovým vnímáním. Zapojení smyslového vnímání pomáhá žákům k uvědomění a tím k trvalejšímu uchování informací.⁵

4 Metody a pracovní postupy ve vyučování slohu

Při přípravě na hodinu by si měl každý učitel uvědomit koho, co a jak bude učit. U slohové a komunikační výchovy je rozhodující aktivní činnost žáka a s tím se pojí schopnost učitele žáky motivovat k jednotlivým zadáním. Rozlišujeme motivaci kladnou a zápornou. Kladná může mít podobu například pochvaly a jejím cílem je v žácích vyvolat naději a zájem o daný úkol a celý předmět. Negativní motivace tkví především v obavách ze špatných výsledků. Proto ji jinak vnímají žáci s výborným prospěchem a jinak žáci prospěchově slabší. Používání negativní motivace je spíše nežádoucí, protože může v žácích vyvolávat stres, napětí, beznaděj či strach.

Ve výuce slohu můžeme používat několik druhů vyučovacích metod. Mezi nejpoužívanější patří metody poznávací. Do té spadá metoda výkladová, při které se žáci učí novým poznatkům slohových útvarů. Výuka by ale nikdy neměla být čistě výkladová a na základní škole by měla být uplatňována v krátkých časových úsecích. Je důležité, aby v každé hodině vyučující žáky aktivizoval.

⁵ MINÁŘOVÁ, Eva. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ: [určeno pro posl. pedagog. fak.]*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1006-1. str. 7-8

Názorné metody žákům umožňují získat hlubší poznání daného učiva. Při slohové výuce převládají vizuální metody. Můžeme sem zařadit využívání obrazových materiálů, na které je zaměřena tato práce, ale i práci s psaným či mluveným textem.

Velmi početné jsou metody pro upevňování učiva. Fixaci učiva napomáhá, když námět cvičení je žákům blízký a dokáží ho využít i v reálných situacích. Patří sem např. písemná a ústní cvičení, doplňovací cvičení, obměňovací, substituční, transformační či textová cvičení.

Kontrolní metody jsou využívány pro poskytnutí zpětné vazby, aby žáci věděli, zda správně porozuměli zadání, dokázali ho odpovídajícím způsobem splnit a zda se v dané problematice zlepšili.⁶

5 Učebnice

Učebnice je jednou z učebních pomůcek. Jde o „specificky zpracovaný učební text, který je nositelem obsahu vzdělávání a prostředkem řízení učebního procesu.“⁷ Dle Průchy se jedná o „edukační konstrukt“, tedy učební pomůcku, která je vytvořena pro účely edukace na základě kurikulárních dokumentů a u které lze rozlišit tři základní pojetí – učebnice jako součást kurikulárních projektů, učebnice jako didaktický prostředek pro učitele a učebnice jako zdroj vzdělávacích textů pro žáky.⁸

Učitelé povětšinou využívají učebnice pro tvorbu tematických plánů a celkově jako přehled učiva, které mají odučit. Navzdory neustálému technickému pokroku a rozšiřování vyučovacích metod a forem je tištěná učebnice stále nejrozšířenější vyučovací pomůckou. Stejně jako vše ostatní se ale i učebnice vyvíjí, inovuje, reaguje na trendy a na vývoj techniky. Velkou část papírových učebnic doplňují jejich elektronické verze, které umožňují vypracovávat cvičení například pomocí interaktivní tabule, mobilních telefonů apod. V nových učebnicích můžeme v porovnání se staršími pozorovat větší barevnost, častější používání obrázků a fotografií či větší využití příkladů odkazujících na situace z běžného života.

⁶ MINÁŘOVÁ, Eva. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ: [určeno pro posl. pedagog. fak.]*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1006-1. str. 10-12

⁷ KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

⁸ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-49-4. str. 13

5.1 Složky učebnice

Už v roce 1658 se stal Jan Amos Komenský se svou knihou Svět v obrazech průkopníkem, co se týče didaktických pomůcek – učebnic. Tato kniha kombinuje jak verbální, tak nonverbální složky, stejně jako je tomu u dnešních učebnic. Komenský ve své Velké didaktice také sepsal, jak by text v učebnicích měl být formulován → srozumitelně, přístupně, formou dialogickou tak, aby odpovídal věku a rozumovým schopnostem dětí, a tak, aby byly schopné porozumět textu i bez učitele.

I v současné době, kdy se raketovým tempem zdokonalují digitální technologie, zůstává klasická tištěná učebnice nenahraditelným didaktickým prostředkem. Školní učebnice byla vždy považována za důležitý prostředek výuky, ale bylo na ni pohlíženo jako na knihu pouze praktickou, která nezasluhuje hlubší analýzu její struktury, vlastností a fungování. Toto edukační médium posuzovali odborníci daného vědního oboru (např. historie, biologie, lingvistiky), někdy ve spolupráci se zkušenými pedagogy, zejména po věcné stránce, ale objektivní hodnocení učebnic se neprovádělo.

Obrat v evaluaci učebnic nastal až v 60. – 70. létech minulého století, kdy se začaly provádět empirické výzkumy fungování a vlastností učebnic a začaly se vytvářet základy vědecké teorie. Zpočátku se při výzkumu vycházelo především z kognitivní psychologie a psychologie učení. Postupem času se vytvořila infrastruktura výzkumných ústavů a týmů, které se učebnicemi zabývají. Přestože v České republice vznikají výzkumné práce zaměřené na teorii a výzkumy učebnic, neexistuje v našem státě výzkumné pracoviště, které by se zabývalo tímto oborem.

Školní didaktické texty nejsou jen součástí klasických učebnic, ale i cvičebnic (pracovních knih), slabikářů, čítanek, sborníků, didaktických příruček, sbírek (např. matematických úloh, diktátů), slovníků, zpěvníků, atlasů a map, odborných tabulek (matematických, chemických). Často jsou učebnice doprovázeny pracovními sešity, ve kterých žáci zpracovávají úkoly vycházející z probíraného učiva. Školní učebnice mají specifické charakteristiky, které se vztahují k jejich struktuře a k vlastnostem učebnicového textu.

Struktura učebnice

Obecný model struktury učebnice ⁹:

UČEBNICE

TEXTOVÁ SLOŽKA

(strukturovaná do specifických komponentů)

MIMOTEXTOVÁ SLOŽKA

(strukturovaná do specifických komponentů)

Model struktury učebnice (podle M. Bednaříka, 1981)¹⁰

A. VÝKLADOVÉ SLOŽKY		
1. Výkladový text	2. Doplnující text	3. Vysvětlující text
výchozí text	úvodní text	vysvětlivky
objasňující text	text určený k četbě	text k obrázkům
popis pokusu	dokumentační text	
základní text		
aplikační text		
shrnující text		
přehled učiva		
B. NEVÝKLADOVÉ SLOŽKY		
1. Procesuální aparát	2. Orientační aparát	3. Obrazový materiál
otázky a úkoly k zpevnění vědomostí	nadpisy	obrazy nahrazující věcný obsah výkladových komponentů
otázky a úkoly vyžadující aplikaci vědomostí	výhmaty	obrazy rozvíjející věcný obsah výkladových komponentů
otázky a úkoly k osvojení vědomostí	odkazy	obrazy doplňující věcný obsah výkladových komponentů
návody k pokusům	grafické symboly	
pokyny k činnosti	rejstříky	
odpovědi a řešení	obsah	

⁹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-49-4. str. 21-22

¹⁰ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-49-4. str. 22-23

Z Bednařikova modelu vychází teoretický pojem didaktická hodnota učebnic, jenž má význam pro evaluaci učebnic.

Podstatou osvojení si textu z učebnic je pochopení obsahu. Proto se teorie a výzkumy učení zaměřují především na proces porozumění textu. Dříve se uplatňovalo pojetí, že učení z textu je jen přijetí informace do paměti a že tento proces je ovlivněn pouze intelektovými a paměťovými schopnostmi jedince. Současná teorie nahlíží na učení z textu jako na „aktivní konstrukční proces na straně učícího se subjektu“. Porozumění textu vzniká ze vzájemného působení mezi vlastnostmi textu a vlastnostmi subjektu. Kognitivní kompetence je komplex dosavadních naučených poznatků, zkušeností a schopností k poznávání objektivní reality. V procesu porozumění textu dochází k interakci mezi kognitivní kompetencí a strukturou textu.

Dalším důležitým činitelem při učení z textu je vztah mezi jazykovou strukturou textu a mezi jazykovou kompetencí. Ke správnému porozumění textu musí být v souladu jazyková kompetence jedince a jazyková struktura textu. Pokud nedochází k porozumění textu, nemůže docházet ani k učení. Autoři učebnic by měli respektovat jazykovou vybavenost dětí určitého věku a používat přiměřeně dlouhé a srozumitelné věty.

Při učení z textu je rozhodující také vztah mezi zájmovými, postojoyými a motivačními vlastnostmi subjektu a stimulačními charakteristikami textu. Výsledek učení u žáků ovlivňuje motivace, poznávací potřeby, potřeba úspěšného výkonu, aspirace k budoucímu uplatnění. Na druhé straně jsou důležité i stimulační prvky v textu, které podněcují žákovu učení – např. pobídky k určitým činnostem, motivující otázky a úkoly, velikost a druh písma, použití barev.

V neposlední řadě je vztah mezi komunikačními charakteristikami textu a komunikačními podmínkami jeho zpracování na straně žáka. Komunikačními charakteristikami textu jsou především forma, členění a strukturování příslušného obsahu, rozsah textu, členění na kapitoly, nadpisy, typografické vlastnosti – tj. např. formát učebnice, kvalita papíru. Vnímání a porozumění textu žákem probíhá v určitém edukačním prostředí (škola nebo domácí prostředí). Autoři učebnic by měli rozlišit, v jakých podmínkách budou žáci s textem pracovat – které části budou vhodné pro výuku ve škole, s pomocí učitele a které části mohou zvládnout sami při domácí přípravě.

Vizuální prostředky v učebnicích

Ve školní výuce je názornost jedním z nejdůležitějších didaktických principů. Některé informace jsou žákům prezentovány nikoli verbálně, ale vizuálními prostředky. Teorii používání názorných pomůcek rozvinul již J. A. Komenský ve spise Velká didaktika a ve svém čtyřjazyčném ilustrovaném slovníku Orbis sensualium pictus quadrilinguis (1685). V tomto díle se nachází ilustrace znázorňující například mapu evropského kontinentu. Je to tedy stejná vizuální informace, která se používá dodnes.

Slovenští psychologové (Pavlovkin, Macková, 1989) popsali, jaké funkce má vizuální informace (v jejich pojetí „ilustrace“) v učebnicích:

- Poznávací funkce ilustrace v učebnicích – zprostředkování informací o objektech, které jsou žákům z vlastní zkušenosti nedostupné (např. zprostředkování pomocí fotografií)
- Motivační funkce ilustrací v učebnicích – pomocí tvarů a barev se zvyšuje zájem žáků o předmět učiva
- Estetická funkce ilustrací v učebnicích – určité druhy vizuální informace vzbuzují v žácích estetické prožitky.

Neverbální informace mají v učebnicích významné zastoupení a plní při výuce řadu konkrétních funkcí. Jednotlivé neverbální informace musí být přiměřené věku a mentálním schopnostem žáků, mají tvořit systém s narůstajícím stupněm obtížnosti, technicky dokonalé, estetické a vědecky pravdivé. ¹¹

Učebnice z pohledu výzkumu

V současném výzkumu učebnic ustupuje období studií zacílených na měření obtížnosti textů dle různých vzorců a výzkum se zaměřuje více na obsahové analýzy, analýzy komunikačních vlastností učebnic a na didaktické zpracování vzdělávacích obsahů.

Z provedených analýz vztahujících se k výzkumu učebnic vyplývá, že se v ČR etablují dva hlavní oborové přístupy:

- Kurikulární přístup, který pohlíží na učebnice jako na kurikulární projekt – zkoumá učivo

¹¹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-49-4. str. 102-107

- Psychodidaktický přístup, který klade důraz na artikulace, transformace, reprezentace obsahu, zabývá se styly práce s učebnicemi, vztahem mezi didaktickým textem a učením, porozumění učivu a zkoumá vliv učebnic na žáky i učitele.

Výzkum se také zaměřuje na další dílčí problémy, např. popis životního cyklu učebnic – tzn. proces tvorby, schvalování, používání, revize a vyřazování. J. Maňák uvádí, že scénáře budoucnosti, které prorokují konec knih a nahrazení výpočetní technikou, se kterými se setkáváme už v 60. letech 20. století se ukazují jako mylné. Domnívá se, že učebnice zůstanou i v konkurenci dalších médií důležitým didaktickým prostředkem. Připomíná také, že specifikem učebnice je zejména v její univerzálnosti a nezávislosti na dalších zdrojích. Výzkumy učebnic by se dle Maňáka měly zaměřovat více na výběr a zpracování učiva a na práci učitelů a žáků s učebnicemi. D. Dvořák, M. Dvořáková, J. Stará se zamýšlí na tím, za jakých podmínek učebnice vzniká, jaké motivy, zájmy a postoje mají autoři a vydavatelé, s jakými problémy se setkávají. Uvádí, že tvorba učebnic by neměla končit uvedením na trh, ale mělo by se následně ověřovat její uplatnění v praxi. P. Knecht a V. Najvarová upozorňují, že učebnice jsou vhodným zdrojem informací pro učitele a využívají je častěji učitelé během přípravy na výuku než při samotné výuce. Využití učebnic při práci s žáky ve výuce je poměrně omezené. Žáci hodnotí učebnice jako nezajímavé, obtížné a příliš abstraktní. Ukazuje se, že pokud umožníme žákům ohodnotit učebnice, dozvíme se mnoho informací, které mohou posloužit ke zkvalitnění. Názory žáků lze využít pro realizaci dalších empirických šetření.¹²

Aby měl výzkum učebnic praktický význam, je důležité, aby výsledky výzkumu byly zohledněny při jejich tvorbě. Zkušenosti ze zahraničí (USA, Velká Británie, Německo aj.) ukazují, že pouze ta vydavatelství, která zohledňují výsledky výzkumu, jsou na trhu učebnic dlouhodobě úspěšná.

Věra Ježková obhajuje důležitost obsahové analýzy učebnic, zejména analýz zaměřených na korespondenci obsahů učebnic se vzdělávacími programy.¹³

Obecně lze konstatovat, že v porovnání se 70. a 80. lety 20. století je u dnešních učebnic patrný pokrok zejména v grafickém zpracování. Učebnice je potřeba hodnotit nejen z hlediska atraktivnosti pro žáky a učitele, ale také z pohledu aktuální úrovně poznání

¹² KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 978-80-7315-174-4. str. 10-13

¹³ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 978-80-7315-174-4. str. 13

příslušných vědních oborů, psychologie a pedagogiky. Je nutné činit příslušné kroky, aby byly výsledky výzkumů učebnic zpřístupněny autorům a vydavatelům a aby byly zohledněny v procesu schvalování a revize. Výsledky výzkumů je potřeba také zpřístupnit učitelům např. v odborných časopisech, protože jsou to právě učitelé, kteří vybírají učebnice.¹⁴

¹⁴ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 978-80-7315-174-4.

6 Analýza obrazového materiálu ve vybraných učebnicích

Pro svou diplomovou práci jsem zvolila tři řady učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy. Zajímalo mě především, jaký obrazový materiál byl vybrán pro slohovou výchovu. Analýzu jsem zaměřila na čtyři oblasti – sérii obrazů, ilustrace, fotografie a reprodukce obrazů.

Zvolila jsem učebnice nakladatelství Fraus, Taktik a Nová škola, s. r. o.

6.1 Řady učebnic vybraných nakladatelství

6.1.1 Učebnice nakladatelství Fraus

Jedná se o novou řadu tzv. hybridních učebnic, vydanou v roce 2018. Navazuje na původní řadu a reaguje nejen na podněty učitelů z praxe, ale také na aktuální trendy ve světě a na technický rozvoj. Hybridní učebnice obsahují na zápatí každé strany QR kód, který žáky přeměruje na webové stránky s rozšiřujícím materiálem k probírané látce. Jde o různá interaktivní cvičení, videa, audionahrávky apod. Tento systém pomáhá v motivaci k učení a rozvíjí také digitální kompetence. Do učebnic nové generace byla zařazena cvičení na práci s textem, která mají za cíl posílit čtenářskou gramotnost. Dále nakladatelství aktualizovalo část učebnice věnovanou komunikaci a slohu tak, aby texty odrážely témata dnešního moderního světa a rozvíjely komunikační kompetence žáků.

Část věnující se komunikaci a slohu má v učebnici svou oddělenou část, ale zároveň se autoři učebnice snažili o propojení této složky se složkou jazykovou. Slohová a komunikační cvičení tak nalezneme napříč celou učebnicí. Učebnice mají formát 210 x 297 mm, s rozsahem od 140 do 150 stran.

Nakladatelství nabízí také ke každé učebnici dvě varianty tzv. hybridních pracovních sešitů, které stejně jako učebnice obsahují QR kódy, které žáky přeměrují na on-line procvičování daného tematického celku. První varianta, která byla k učebnicím nové generace vydána nese název „Český jazyk nová generace 2v1“, vychází v černobílém provedení, pracovní sešit je vždy přímo propojen s tématy v učebnici a je tak jejím adekvátním doplňkem. Později byla vydána druhá varianta „Český jazyk s nadhledem 2v1“, která je oproti první barevně zpracovaná, nabízí nové úkoly a cvičení, obsahuje přípravu na přijímací zkoušky či možnost sebehodnocení. V druhé polovině roku 2023 vyjde 3. aktualizované vydání učebnice i pracovního sešitu.

Ilustrace k učebnici pro šestý a sedmý ročník vytvořila Alena Janečková a pro osmý a devátý Libor Drobný.

6.1.2 Učebnice nakladatelství Taktik

Nakladatelství Taktik v roce 2016 vydalo v souladu s RVP řadu učebnic pro 2. stupeň s názvem Hravá čeština. Tato učebnice je doplněna o přílohu cvičení pro žáky se specifickými poruchami učení.

Stejně jako je tomu u učebnic nakladatelství Fraus, tak i učebnice Taktiku mají pro komunikaci a sloh oddělenou část, ale některá slohová a komunikační cvičení nalezneme i v části jazykové. Učebnice mají 140 plnobarevných stran formátu A4.

K učebnicím jsou vydávány barevné pracovní sešity, které na konci každé kapitoly obsahují souhrnné testy. Najdeme v nich i část věnovanou komunikaci a slohu. Taktik dále nabízí ještě jednu variantu pracovních sešitů s názvem Český jazyk v pohodě, která klade důraz na přípravu na přijímací zkoušky a slohové úkoly jsou zde propojeny s mluvnicí. Nakladatelství vydává pracovní sešity ke i svým čítankám či pracovní sešity zaměřené pouze na slohovou a komunikační výchovu.

Ilustrátorem hravé češtiny je Lumír Jůrka.

6.1.3 Učebnice nakladatelství Nová škola, s. r. o.

Nakladatelství Nová škola nabízí ucelenou řadu učebnic v souladu s RVP pro druhý stupeň. Komunikační a slohová část opět tvoří samostatnou část učebnice, ale v jazykové části nalezneme cvičení, která se snaží o provázání se složkou komunikační a slohovou. Učebnice mají od 148 do 160 plnobarevných stran formátu A4.

Pro každý ročník jsou k učebnici vydávány dva díly pracovního sešitu, které obsahují různá cvičení, závěrečná opakování a přehled učiva. Oproti prvním dvěma nakladatelstvím Nová škola ve svých pracovních sešitech nemá část věnovanou komunikaci a slohu. Dále nakladatelství nabízí ještě doplňkové pracovní sešity s názvem Opakujeme češtinu.

Jak k učebnicím, tak ke všem pracovním sešitům nabízí Nová škola jejich elektronické interaktivní verze. Cvičení tak lze vypracovávat i na interaktivní tabuli či počítačích.

Řadu učebnic ilustrovali Alena Baisová, Martin Bašar, Hana Berková, Jakub Cach, Marek Douša, Jiří Dušek, Martin Hübel, Jan Langer, Markéta Matysová, Petr Modlitba, Andrea Schindlerová a Michal Špitálský.

6.2 Analýza obrazové materiálu

Vybrané série učebnic mají různorodý obrazový materiál a k jednotlivým slohovým útvarům využívají jiné metody jeho využití. Proto je následující analýza rozdělena podle charakteru obrazových materiálů na série obrázků, ilustrace, fotografie a reprodukce děl, a nikoliv podle slohových útvarů.

6.2.1 Série obrázků

Série obrázků bývá využívána převážně k nácviku vypravování, popřípadě k popisu. Na prvním stupni se s cvičeními tohoto charakteru setkáme v učebnicích poměrně často, oproti tomu na druhém stupni spíše jen výjimečně.

6.2.1.1 Série obrázků sloužící pro nácvik vypravování

Sérii obrázků, která slouží k nácviku vypravování, nalezneme v učebnici pro 6. ročník od nakladatelství Fraus. Jedná se o ilustrovanou sérii od Aleny Janečkové. Obrázky jsou chronologicky seřazené a žáci mají za úkol říct, co na obrázcích vidí, vyjádřit každý obrázek jednou větou, čímž získají osnovu a podle osnovy mají napsat vypravování. Z didaktického hlediska není toto zadání úkolu příliš vhodné. Cílem tohoto cvičení je nácvik vypravování, nikoli popisu. Žáci by měli být už způsobem zadání úkolu vedeni k tomu, že jednotlivé obrázky nebudou popisovat, ale že jsou na nich vyjádřeny dějové prvky, které tvoří příběh. Proto by bylo vhodnější žákům zadat, aby si obrázky prohlédli a řekli, co se na každém z nich děje. Celá série obsahující pět obrázků je pestrobarevná a díky tomu na první pohled poutavá. Z obrázků jasně vyplývá, co se na nich odehrává (Maminka odvede syna na autobus, kterým má dojet k babičce. Poté co maminka odejde, chlapec si všimne cukrárny, jde si koupit zmrzlinu a kvůli tomu zmešká autobus. Rozhodne se jít pěšky. K babičce, která ho netrpělivě vyhlíží, dorazí až po setmění). Můžeme říci, že každý obrázek odpovídá jedné části vypravování – expozice, kolize, krize, peripetie, závěr. Žákům by tak nemělo činit problém vytvořit osnovu a následné vypravování. Otázkou je, do jaké míry by žáky šestého ročníku zaujalo téma, které je na obrázcích. Stejně tak je diskutabilní, zda je pro žáky 6. ročníku dostatečně motivující poslední úkol tohoto cvičení – nakreslit obrázkovou osnovu k pohádce O perníkové chaloupce.

1 a) Prohlédněte si obrázky a řekněte, co na každém vidíte:

b) Každý obrázek vyjádřete jednou větou.

c) Podle získané osnovy napište vypravování.

d) K pohádce *O perníkové chaloupce* nakreslete obrázkovou osnovu.

Nakladatelství Fraus v učebnici pro 7. ročník využil k nácvičce vypravování stranu z oblíbeného komiksu Čtyřlístek, jehož ilustrátorem je Jaroslav Němeček. Úkolem žáků je napsat osnovu vypravování, poté příběh vyprávět vlastními slovy a vymyslet začátek a konec příběhu. Přestože komiks patří k oblíbenému žánru mezi dětmi, z didaktického hlediska ho není příliš vhodné k nácvičce vypravování použít. Žákům může činit problém zařadit do svého vypravování přímou řeč z obrázků a bude docházet k nepřirozenému míchání individuálního stylu žáka se stylem autora komiksu. Může se také stát, že žáci, kterým dělá problém obrazové vnímání, děj vyjádřený komiksem nepochopí a bude pro ně problematické vymyslet smysluplný příběh.

¹⁵ KRAUSOVÁ, Zdeňka, Renata TERŠOVÁ, Helena CHÝLOVÁ, Martin PROŠEK a Jitka MÁLKOVÁ. *Český jazyk 6: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-691-0. str. 137

Obrazový materiál č. 2.: Učebnice Fraus pro 7. ročník, cvičení 2¹⁶

2 Napište vypravování podle stránky komiksového příběhu:

Z časopisu Čtyřlístek

- Sestavte osnovu vypravování.
- Příběh vyprávějte svými vlastními slovy.
- Pokuste se vymyslet a vypravovat začátek a konec příběhu.

Znáte autora příběhu?

¹⁶ KRAUSOVÁ, Zdeňka, Renata TERŠOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. Český jazyk 7: pro základní školy a víceletá gymnázia. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-692-7. str. 133

Úryvek z komiksu Čtyřlístek pro nácvik vypravování v 6. ročníku zvolilo i nakladatelství Taktik. V tomto případě je úryvek kratší, ale je na něm vyobrazena zápletka i vyvrcholení příběhu. Žáci mají opět vymyslet jeho začátek a konec, navrhnout osnovu a sepsat vypravování. Pro tuto komiksovou sérii obrázků platí to stejné, jako v předcházejícím případě.

Obrazový materiál č. 3.: Učebnice Taktik pro 6. ročník, cvičení 15 ¹⁷

15. V následujícím úryvku z komiksu Čtyřlístek je zobrazena zápletka i vyvrcholení. Vymysli, co příběhu předcházelo a co bude následovat. Navrhní osnovu a napiš vypravování. Použij prostředky oživující voz vypravování.

(Jaroslav Němeček, Čtyřlístek)

Dále autoři nakladatelství Taktik použili sérii obrázků v jazykové části své učebnice pro 7. ročník. Cvičení má kromě vypravování za úkol procvičit podmět, vyjádřit ho různými slovními druhy. Žáci mají na základě obrázků vytvořit příběh maximálně o 10 větách a použít v každé větě jiný podmět. Série se skládá ze tří obrázků a dvou volných okýnek do kterých mají žáci navrhnout pokračování příběhu. Ilustrace je nakreslena velice jednoduchou formou a není ani z jednoho obrázku příliš patrné, o čem by příběh měl být. Jednoduchost kresby zajišťuje, že pokud by žáci pokračování kreslili například do sešitu, zvládli by to všichni a pravděpodobně za krátkou dobu. Na druhou stranu to, že z obrázků není děj čitelný, může prodloužit dobu, než žáci vymyslí, co bude jeho pointou.

¹⁷ NOVÁKOVÁ, Jaroslava, Michaela KŘIVANCOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 6: pro 6. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: Taktik, [2014?]-2017. ISBN 978-80-7563-064-3. str. 133

Obrazový materiál č. 4.: Učebnice Taktik pro 7. ročník, cvičení 3¹⁸

3. a) Převyprávěj maximálně 10 větami příběh z obrázku napravo. V každé větě použij jiný podmět, vyjádři ho různými slovními druhy.
b) Navrhni pokračování příběhu v prázdných políčkách.
c) Příběh napiš a urči druhy podmětů (nevyjádřený, holý, ...). Urči také slovní druhy, jimiž jsou podměty vyjádřeny.

Další sérii obrázků určenou k nácviku vypravování najdeme u nakladatelství Taktik v učebnici pro 7. ročník. Jedná se o sérii pěti obrázků od malíře Josefa Mathausera, které vyobrazují pověst o Libuši a Přemyslovi. Obrázky jsou velice realisticky a detailně zpracované, takže připomínají fotografie. Žáci mají nejprve obrázky pojmenovat, díky čemuž získají osnovu a poté mají pověst v er-formě vypravovat. Žáci se mohou rozdělit na dvě skupiny a v jedné skupině mají vypravovat příběh pohledem Libuše, v druhé pohledem Přemysla. Předpokladem je, že žáci se s touto pověstí už v minulosti setkali, znají ji a obrázky jim příběh připomenou. Zamýšlení se nad pocity a myšlenkami hlavních postav a vyprávění příběhu z jejich pohledu by mohlo být pro žáky zpestřením a mohlo by jim přinést nový pohled na tuto pověst. Nevýhodou tohoto cvičení je, že jde o nácvik reprodukce, nikoli o nácvik slohu produkčního.

¹⁸ KŘIVANCOVÁ, Michaela, Jaroslava NOVÁKOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Praha: Taktik, [2015?]-2018. ISBN 978-80-7563-141-1. str. 67

6. a) Pojmenuj následující obrázky spojené s pověstí o Libuši a Přemyslovi a získáš tak osnovu vypravování.

- b) Pověst podle obrázků vypravuj v er-formě.
c) Ve třídě se rozdělte na dvě skupiny. Jedna skupina bude vyprávět příběh očima Libuše, druhá očima Přemysla.

Nakladatelství Nová škola používá sérii obrázků k nácviку vypravování v učebnici pro 7. ročník. Ve cvičení jsou použity čtyři obrázky z francouzského komiksu Asterix a Obelix od Alberta Uderza a Reného Goscinnyho. Z komiksu jsou použity pouze obrázky bez dialogových bublin, takže v tomto případě nemůže nastat problém popisovaný u dvou výše zmíněných komiksových sériích obrázků. Obrázky jsou hezky barevně a detailně zpracované, ale v učebnici jsou v poměrně malém formátu, a je proto těžké rozpoznat, co vše se na obrázcích odehrává. Na první pohled spolu obrázky ani příliš nesouvisí. Vyskytuje se zde několik postav v různých situacích i ročních obdobích. Zapojit tedy všechny obrázky do jednoho příběhu může být poměrně obtížné. Jde spíše o metodu spojování zdánlivě nespojitelného, která je jednou z metod rozvíjení tvořivosti, není splněna podmínka uváděná v didaktikách českého jazyka, aby byla znázorněna dějová linie, v níž na sebe jednotlivé obsahové prvky dobře navazují, aby byly jednotlivé dějové prvky dobře čitelné či aby se na jednotlivých obrázcích opakovaly určité detaily dávající jasný signál, že jde o jeden konkrétní děj.

¹⁹ KŘIVANCOVÁ, Michaela, Jaroslava NOVÁKOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Praha: Taktik, [2015?]-2018. ISBN 978-80-7563-141-1. str. 135

Obrazový materiál č. 6.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 4²⁰

4. a) *Prohlédněte si obrázky a na jejich základě vytvořte příběh. Nejprve sestavte osnovu.*

b) *Společně si příběhy přečtete. Vyberte nejzajímavější text.*

c) *Zkuste každý obrázek charakterizovat jedním slovem.*

Poslední sérii obrázků k nácviiku vypravování nalezneme u nakladatelství Nová škola v učebnici pro 9. ročník. Jedná se o sérii pěti obrázků od Martina Bašara. Jedná se o jednoduché jednobarevné kresby, které jsou chronologicky seřazené. Přestože jsou ilustrace jednobarevné, je děj dobře čitelný – muže na horách zastihne špatné počasí, dojde k budově, ve které nikdo není, ale nakonec ho zachrání horská služba. Jsou zobrazeny i výrazy ve tváři muže, takže ani vyjádření pocitů by žákům nemělo dělat problém. Byť se nezdají obrázky příliš atraktivní, zobrazená situace může vést žáky k zamyšlení a připomene jim, jak by se měli správně zachovat, kdyby se jím něco takového stalo v reálném životě.

Obrazový materiál č. 7.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 9. ročník, cvičení 2²¹

2. *Podle obrázků postupně vypravujte příběh. Nejprve sestavte heslovitou osnovu.*

Série obrázků, podle kterých by žáci měli napsat vypravování, v učebnicích na druhém stupni příliš nenajdeme. Nakladatelství je zařadilo především do učebnic pro 6. a 7. ročník. V 8. ročníku se slohového útvaru vypravování nevěnuje žádná z učebnic. V 9. ročníku jednu

²⁰ KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lucie JINDROVÁ, Antonie LAICMANOVÁ, Lidmila MRÁZKOVÁ a Zdeňka SEKOTOVÁ. *Český jazyk 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2018. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-035-3. str. 111

²¹ KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lenka BIČANOVÁ a Lidmila MRÁZKOVÁ. *Český jazyk 9: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Čtvrté vydání. Brno: Nová škola, 2021. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-277-7. str. 104

sérii použilo nakladatelství Nová škola. Série, které nakladatelství zařadila, jsou bohužel většinou tematicky pro žáky ne moc poutavá nebo jsou zvoleny nevhodné formy sérií či jejich vyobrazení.

Na rozdíl od prvního stupně není nácvik vypravování podle série obrázků na druhém stupni příliš využíván. Jedná se přitom pro žáky o zajímavou a často oblíbenou formu nácviku. Stálo by za uvážení vytvořit i pro druhý stupeň více sérií obrázků, které by žákům byly více tématicky blízké.

6.2.1.2 Série obrázků k nácviku popisu pracovního postupu

Sérii obrázků pro popis pracovního postupu využívá nakladatelství Nová škola v učebnici pro 6. ročník. Jedná se o náčrtek pro výrobu papírového draka. Primárním úkolem žáků je přijít na to, jakou důležitost náčrtu pro popis pracovního postupu mají. Jedná se o poměrně typický, často využívaný námět, ale většina dětí se v reálném životě nepokoušela draka sestavit. Mohly by se zde tedy uplatnit mezipředmětové vztahy a žáci by mohli draky zkusit vyrobit při hodině výtvarné výchovy či pracovních činnostech. Došlo by pak k lepšímu ukotvení slohového útvaru a žáci by pochopili, jak důležité je v tomto případě přesné vyjadřování.

Obrazový materiál č. 8.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 6. ročník, cvičení 1²²

1. a) *Pozorně si přečtěte popis pracovního postupu a sledujte, zda je vám jasný.*

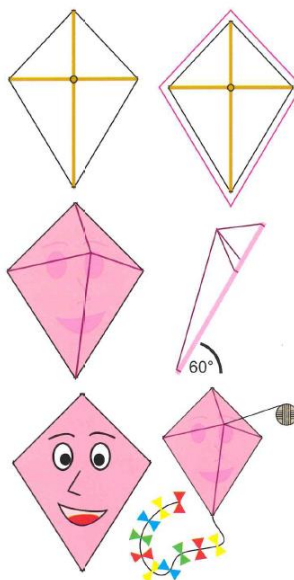
Jak vyrobit draka

Materiál: 2 lehké dřevěné latky, hedvábný papír, krepový papír, tenký provázek na kostru, motouz na pouštění draka.

Nařadí a pomůcky: ostrý nůž, nůžky, tužka, fixy a barvy, lepidlo na papír, kuličky na prádlo.

Postup:

1. Latky tvořící kostru draka uřízneme v poměru délek 3:2 (např. 60 a 40 cm nebo 90 a 60 cm).
2. Kratší latku položíme přes delší ve 2/3 délky a svážeme provázkem do kříže.
3. Po obvodu kostry napneme provázek tak, aby se tyčky neprohýbaly a provázek nebyl nikde prověšený. Aby provázek neklouzal, můžeme si na koncích latěk udělat zářezy.
4. Kostru položíme na arch papíru a se zhruba 3cm přesahem obkreslíme a obstříháme.
5. Přesah ohneme, potřeme lepidlem a přilepíme přes provázkový obrys draka, zajistíme kuličky a necháme uschnout. Důležité je, aby byl papír důkladně vypnutý po celé ploše.
6. Obličej draka můžeme pomalovat nebo polepit barevnými papíry.
7. Ocas draka vytvoří provaz s navázanými „bábrlaty“ – kusky krepového papíru nebo barevných papírů poskládané do harmoniky a přivázané v půli pravidelně po celém provázku.

b) *Jsou uvedené činnosti zaznamenány v takovém pořadí, ve kterém se skutečně provádějí?*

c) *Je zobrazený náčrtek důležitý pro snazší pochopení pracovního postupu?*

d) *Co je nutné si před zhotovením nebo sestavením jakéhokoliv předmětu podle návodu uvědomit?*

²² MIKSOVÁ, Eva a Jitka HÁJKOVÁ. *Český jazyk 6: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. 6. aktualizované vydání*. Brno: Nová škola, 2020. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-161-9. str. 132

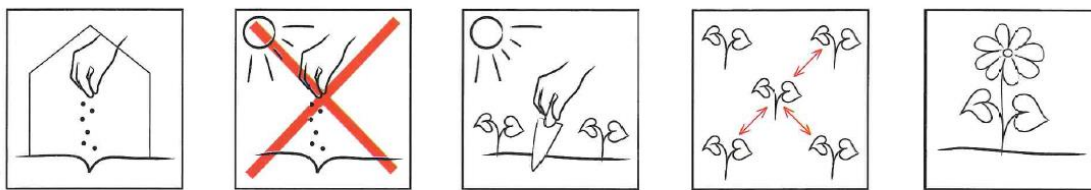
Nakladatelství Nová škola dále použilo sérii obrázků v učebnici pro 7. ročník. Jedná se o piktogramy, který bývají uvedené na sáčcích s osivem. Žáci mají za úkol si obrázky prohlédnout, jednou větou charakterizovat, co vyobrazují, a na základě toho napsat popis pracovního postupu. Tento úkol má velice praktický charakter a ukazuje žákům, kde se s kresleným popisem pracovního postupu setkají v reálném životě. Toto cvičení lze opět propojit např. s pracovními činnostmi, ve kterých si žáci mohou zkusit semena zasít. Podobnou sérii obrázků využilo stejné nakladatelství i v 9. ročníku, kde žáci mají na obrázcích vyobrazeno, jak přesadit květinu.

Obrazový materiál č. 9.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 5²³

5. a) Přečtěte si následující text a prohlédněte si obrázky. Ujasněte si, co je znázorněno na jednotlivých obrázcích. Každý charakterizujte krátkou větou.

Orlíček zkrřížený

Orlíček zkrřížený je oblíbená trvalka, která je vhodná do záhonů. Vyžaduje slunné stanoviště nebo mírný polostín.

b) Na základě obrázků a informací o rostlině napište popis postupu, jak byste tuto rostlinu pěstovali.

c) Vysvětlíte význam slova trvalka. Pokud nevíte, vyhledejte jej ve slovníku (např. ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost).

d) Chováte nějaké zvíře nebo pěstujete rostlinu? Napište popis, jak se o ně správně starat (např. přesazení květiny, čištění klece apod.).

Obdobné série obrázků, ať už ilustrací či fotografií, pro nácvik popisu pracovního postupu nalezneme ve všech analyzovaných učebnicích všech nakladatelství kromě učebnic pro 8. ročník, v němž se tento slohový útvar neprobírá. Obrázky bývají chronologicky uspořádány. Pouze učebnice pro 7. ročník nakladatelství předkládá žákům sérii fotografií, které znázorňují stavbu přístřešku (viz níže), s přeházenými obrázky. V tomto případě jde o kompoziční cvičení. Teprve po seřazení obrázků lze přistoupit ke stylizaci. Všechny série obrázků představují praktické činnosti z běžného života, ať už zmíněnou výrobu draka, setbu

²³ KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lucie JINDROVÁ, Antonie LAICMANOVÁ, Lidmila MRÁZKOVÁ a Zdeňka SEKOTOVÁ. *Český jazyk 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2018. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-035-3. str. 129

rostlin, stavbu přístřešku, nebo výrobu zmrzliny, bambule, či dokonce poskytnutí první pomoci. Pokud srovnáme učebnice mezi sebou, nejvíce obrázkových sérií k nácviku popisu pracovního postupu nalezneme u nakladatelství Fraus – 5 sérií. Nová škola a Taktik uvádějí shodně 3 série obrázků.

Obrazový materiál č. 10.: Učebnice Fraus pro 7. ročník, cvičení 3²⁴

3 Stavba přístřešku

- Očíslujte přeházené obrázky tak, aby jednotlivé činnosti následovaly správně za sebou.
- Které části stavby zde nejsou zachyceny? Které obrázky byste doplnili?
- Podle obrázků popisujte, jak byste postavili přístřešek pro auto.

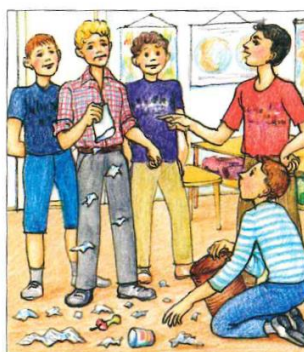
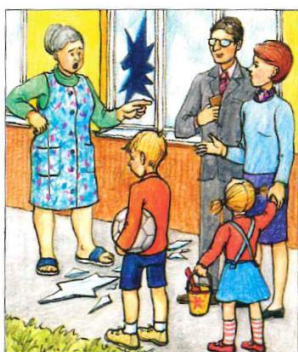
²⁴ KRAUSOVÁ, Zdeňka, Renata TERŠOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 7: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-692-7. str. 115

6.2.2 Ilustrace

Ilustrace využilo nakladatelství Nová škola k nácvičku vypravování v učebnici pro 6. ročník. Jedná se o tři pestrobarevné a detailní ilustrace od Hany Berkové, z kterých si žáci mají jednu vybrat a vytvořit k ní heslovitou osnovu a příběh. Všechny tři obrázky ukazují nějakou zápletku. Nejvíce zjevná je na prvním obrázku, kde chlapec míčem rozbil postarší paní okno a ta se teď zlobí. Další ilustrace zobrazuje, jak tři chlapi šikanují svého spolužáka. Není zde zcela zjevné, v jaké pozici je pátý chlapec v červeném tričku. Mohl by se šikanovaného spolužáka zastávat, ale je zde i možnost, že se přidá k šikanujícím. Záleží tedy na tom, jak si žáci obrázek vyloží. Poslední obrázek také neukazuje jednoznačnou situaci. Vidíme na něm chlapce s rozsypanou školní taškou a nad ním stojícího dalšího hochu. Podle vyděšeného výrazu chlapce v červeném by se mohlo jednat opět o zobrazení šikany, ale výraz chlapce v modrém vypadá spíše smutně. Takže opět bude na žácích, jak situaci z obrázku přečtou.

Obrazový materiál č. 11.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 6. ročník, cvičení 11²⁵

1. Vyberte si jeden obrázek a pokuste se k němu vytvořit příběh. Nejprve sestavte heslovitou osnovu.

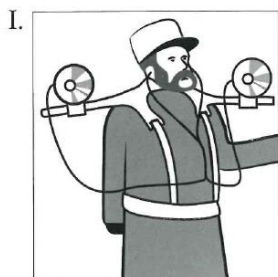

Nakladatelství Nová škola dále použila ilustrace pro popis v 7. ročníku. Jedná se o tři černobílé ilustrace technických vynálezů. Žáci mají za úkol vymyslet pojmenování pro dané předměty a na jeden z nich napsat popis. U prvních dvou ilustrací je patrné, k čemu mají vynálezy sloužit, u posledního z obrázků už příliš ne a žáci tak mohou vymyslet různé možnosti, k čemu by vynález mohl být určen. Nejednoznačnost může vést k tomu, že si tuto ilustraci pro popis vybere méně žáků.

²⁵ MIKSOVÁ, Eva a Jitka HÁJKOVÁ. *Český jazyk 6: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. 6. aktualizované vydání*. Brno: Nová škola, 2020. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-161-9. str. 125

Obrazový materiál č. 12.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 4²⁶

4. a) *Důkladně si prohlédněte následující obrázky technických vynálezů.*

b) *Vymyslete, jak by se dané předměty mohly jmenovat. Pojmenujte je podle vlastní fantazie.*

c) *K čemu by mohly sloužit? Komu byly určeny?*

d) *Výberte si jeden z obrázků a napište výstižný popis.*

Nakladatelství Fraus použilo ilustraci v jazykové části učebnice pro 6. ročník. Jde o pestrobarevnou ilustraci od Aleny Janečkové, která dětským stylem vyobrazuje motýla, berušku, hlemýžď, žízaly a ptáka. Tento obrázek má sloužit k procvičení popisu a větných členů zároveň. Žáci mají při popisu obrázku využít slova z nabídky tak, aby byla ve větě přemětem, a mají je spojit se slovesy v nabídce. Takových cvičení, která sledují stejný cíl, tedy popsat nějaký obrázek za určitých jazykových podmínek, nalezeneme několik ve všech sériích učebnic. Žáci mají za úkol vytvořit k obrázkům věty s doplňky či příslovečnými určeními, použít při popisu souvětí podřadná, popsat obrázky odbornými názvy, napsat co nejdelší souvětí atd.

Obrazový materiál č.13.: Učebnice Fraus pro 6. ročník, cvičení 1²⁷

1 Popište obrázek a použijte při popisu následující slova jako předmět

žízalu, motýlovi, o berušce, s ulitou, značku
a spojte je s těmito slovesy
prohlíží si, ulovil, směje se, neví, tahá se.

²⁶ KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lucie JINDROVÁ, Antonie LAICMANOVÁ, Lidmila MRÁZKOVÁ a Zdeňka SEKOTOVÁ. *Český jazyk 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. 4. aktualizované vydání.* Brno: Nová škola, 2018. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-035-3. str. 120

²⁷ KRAUSOVÁ, Zdeňka, Renata TERŠOVÁ, Helena CHÝLOVÁ, Martin PROŠEK a Jitka MÁLKOVÁ. *Český jazyk 6: pro základní školy a víceletá gymnázia. 2. vydání.* Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-691-0. str. 73

Nakladatelství Taktik využívá ilustrace v 6. ročníku k nácviku podávání inzerátů. Žáci zde mají na výběr čtyři obrázky a čtyři rubriky, do kterých má být inzerát určen. Jedná se o absurdní spojení, takže žáci nemusí být tolik svázáni formalitou a mohou dát tak větší průchod své fantazii a kreativitě. Obrázky jsou zpracovány digitálně a některé z nich připomínají spíše fotografie, je však na první pohled vidět, že nejsou od jednoho autora. Vyobrazují vždy konkrétní věc – kočár ve tvaru dýně, žabího prince, strašidelný hrad a džina z pohádky o Aladinovi.

Obrazový materiál č. 14.: Učebnice Taktik pro 6. ročník, cvičení 6²⁸

6. Vymysli k obrázkům vtipné inzeráty do následujících rubrik.

VOŽ

Prodej dopravních prostředků:

Seznamka:

Prodej bytů a domů:

Práce na pozici:

V 7. ročníku je použita opět digitální ilustrace, tentokrát pro nácvik charakteristiky. Ilustrace zobrazuje starého pána s ohnutými zády a dvěma holemi. Má jednoduché provedení, ale vykazuje velice nápadné znaky postavy a umožňuje tak žákům napsat detailní charakteristiku s využitím mnoha různých slov. Kolem postavy se nachází návodná podstatná jména, aby žáci žádnou část obrázku nevynechali. K těmto slovům mají za úkol vymyslet vhodná přídavná jména. Poté následuje cvičení na přirovnání a pak napsání samotné vnější charakteristiky.

²⁸ NOVÁKOVÁ, Jaroslava, Michaela KŘIVANCOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 6: pro 6. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: Taktik, [2014?]-2017. ISBN 978-80-7563-064-3. str. 107

Obrazový materiál č.15.: Učebnice Taktik pro 7. ročník, cvičení 3²⁹

3. Všimni si všech nápadných znaků na dědečkovi.

a) Ke každému podstatnému jménu u obrázku přidávej jména přídavná.

b) Vymysli přirovnání.

- oči modré jako
- nos dlouhý jako
- obočí husté jako
- kolena špičatá jako
- ústa široká jako

c) Vymýšlej další přirovnání.

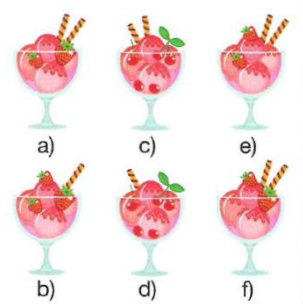
d) Podle navržené osnovy napiš vnější charakteristiku.

1. ÚVOD – jméno, stáří, postava
2. STAŤ – hlava, oblečení, doplňky, nápadné znaky
3. ZÁVĚR – celkový dojem

V 8. ročníku nakladatelství Taktik využilo ilustraci pro práci s informacemi. Na ilustraci vidíme šest podobných zmrzlinových pohárů, které se liší pouze v detailech. Žáci mají k dispozici tři popisy pohárů a jejich úkolem je přiřadit je ke správné ilustraci. Úloha je zaměřena především na pozornost a paměť žáků, díky které budou moci nalézt správnou odpověď. Pro některé žáky 8. ročníků by mohlo být toto zadání příliš jednoduché, ale jako malé zpestření a pro prověření pozornosti jsou podobná cvičení vhodná .

Obrazový materiál č. 16.: Učebnice Taktik pro 8. ročník, cvičení 5³⁰

5. Dědeček šel se svými vnučaty Aničkou a Honzou na pohár do cukrárny. Vyber k popisům jejich pohárů odpovídající obrázek (a–f).

Honza: Pohár obsahuje čtyři kopečky jahodové zmrzliny polité růžovou polevou, ovoce a dvě trubičky plněné čokoládou. Na ovoci jsou zelené listy. Na dně poháru leží dva kusy ovoce.

Anička: Pohár obsahuje čtyři kopečky jahodové zmrzliny polité růžovou polevou, ovoce a dvě trubičky plněné čokoládou. Na ovoci jsou zelené listy. Žádné ovoce neleží na vrchním kopečku zmrzliny ani na dně poháru.

Dědeček: Pohár obsahuje čtyři kopečky jahodové zmrzliny polité růžovou polevou, ovoce a dvě trubičky plněné čokoládou. Na ovoci jsou zelené listy. Na vrchním kopečku leží ovoce, druhé stejně velké ovoce leží uprostřed poháru.

²⁹ KŘIVANCOVÁ, Michaela, Jaroslava NOVÁKOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Praha: Taktik, [2015?]-2018. ISBN 978-80-7563-141-1. str. 120

³⁰ PAVLÍČKOVÁ, Andrea, Michaela KŘIVANCOVÁ, Gabriela HUDECOVÁ, et al. *Hravá čeština 8: pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: Taktik, [2013?]-2017. ISBN 978-80-7563-066-7. str. 112

Ve stejné učebnici nakladatelství Taktik použilo digitální ilustraci stavby květu rostliny, která má žákům napomoci společně s textem určit, ke kterému funkčnímu stylu ukázka patří a jaké slohové postupy se v ukázce uplatňují. Průřez květiny je doplněn o popisky částí rostliny, které jsou na třech místech vynechané a které mají žáci podle textu správně doplnit. V tomto cvičení se může dobře uplatnit mezipředmětové propojení s přírodopisem.

Obrazový materiál č. 17.: Učebnice Taktik pro 8. ročník, cvičení 4³¹

4. a) Prohlédni si obrázek stavby květu a přečti si text vlevo. Urči, ke kterému funkčnímu stylu ukázka náleží a které dva slohové postupy se v ukázce uplatňují.

Květ je soubor rozmnožovacích orgánů rostliny. Vyrůstá z **květního lůžka**. Většinou ho tvoří květní obaly (květní lístky). Pod květem se nacházejí **kališní lístky**, jež se po rozkvětu rostliny ohnou směrem dolů a mají zelenou barvu. Uvnitř poupěte a květu jsou barevné **korunní lístky**.

Samčí pohlavní orgán, **tyčinka**, se skládá z **nítky** a **prašníku**, v němž se tvoří pylová zrna (samčí pohlavní buňky). **Pestík**, samičí pohlavní orgán, je tvořen vrcholovou částí – **bliznou**, střední částí – **čnělkou** a spodním **semeníkem**, v němž vznikají **vajíčka** (samičí pohlavní buňky).

- b) Místo písmen X, Y, Z v popiscích stavby květu doplň správné termíny z textu.
- c) Srovnej předchozí text o stavbě květiny s textem *Fialka* od Vítězslava Nezvala. Zaměř se především na styl textů, jejich účel a adresáta. Uveď, kde se můžeš s každým z těchto textů setkat.
- d) Vyhledej v textu *Fialka* metafory.

Fialka

Včela políbila medovými ústy malou nafialovělou pusinku, zavěšenou na tenký stonek. Je to pusinka rajských vůní, jsi to ty, fialko. Tvoje našpulené rty zpívají tak něžně, že to není slyšet, že to jen voní.
(Vítězslav Nezval, *Věci, květiny, zvířátka a lidé*)

6.2.3 Fotografie

Fotografie jsou v učebnicích používány v obdobných cvičeních, jako je tomu u ilustrací, ale volba tohoto obrazového materiálu je četnější.

Nakladatelství Fraus nejvíce používá fotografie k nácvičku popisu, ať už jde o budovy, místnosti, krajinu nebo osoby. Stejně tak je tomu i u nakladatelství Taktik. Žáci mají

³¹ PAVLÍČKOVÁ, Andrea, Michaela KŘIVANCOVÁ, Gabriela HUDECOVÁ, et al. *Hravá čeština 8: pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: Taktik, [2013?]-2017. ISBN 978-80-7563-066-7. str. 136

nejčastěji za úkol si fotografie prohlédnout, vymyslet vhodná slova a přirovnání, která by k popisu fotografií byla vhodná, připravit si osnovu a podle té napsat popis. Nakladatelství Nová škola využívá fotografii pouze pro umělecký popis – líčení.

Z fotografií určených pro umělecký popis vypadají na první pohled nejméně poutavé a dynamické ty, které vybrali autoři učebnice nakladatelství Nová škola. Zvolili k nim však zajímavé, a ne příliš tradiční zadání. Pokud se žáci vcítí do nějaké z uvedených situací, získají netypický pohled na dané prostředí a bude pro ně pravděpodobně snazší umělecký popis napsat. Fotografie, které použili autoři učebnic nakladatelství Fraus a Taktik, jsou na první pohled barevnější, živější, dynamičtější. Zobrazují také rozmanité prostředí. Nejvíce možností výběru nabízí nakladatelství Taktik, to ale nemusí být vždy efektivní. Příliš velké množství fotografií může způsobit, že žáci jen výběrem stráví příliš mnoho času, protože se nebudou moci rozhodnout, která varianta se jim líbí více. Jejich pozornost může tékat. Kvůli většímu množství obrázků jsou použity v menších formátech, takže mohou zanikat některé podstatné detaily, které se na nich nachází.

Popis obrázků bývá často zařazen i v jazykové části učebnic všech nakladatelství. Žáci mají za úkol, stejně jako to bylo popsáno výše u ilustrací, popsat obrázek za určitých podmínek vztahujících se k probíranému jazykovému učivu. Například popis má obsahovat vsuvky, při popisu má být použito co nejvíce přídavných jmen, mají být užita slovesa v různých časech, mají být užity různé větné členy či slovní druhy apod. Pro tato cvičení bývají zvoleny rozmanité fotografie tak, aby mohly být naplňovány různé mezipředmětové vztahy.

Obrazový materiál č. 18.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 8. ročník, cvičení 12³²

12. Představte si, že jste kapkou rosy (lesní cestou, zurčícím potůčkem, lavičkou v parku). Napište umělecký popis z jejího pohledu.

³² KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lenka BIČANOVÁ, Lucie JINDROVÁ a Lidmila MRÁZKOVÁ. *Český jazyk 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Čtvrté vydání. Brno: Nová škola, 2020. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-157-2. str. 121

Obrazový materiál č. 19.: Učebnice Taktik pro 7. ročník, cvičení 5³³

5. Procvičuj výrazové prostředky líčení. Pojmenuj různé motivy na fotografiích všemi výše zmíněnými prostředky. Příklad: bouře nad oceánem – vlny vzpínající ruce k nebesům, blesk jako ohnivý meč, ohnivé meče protínaly oblohu, temný oceán a světlo blesků, rachotivý hrom

VOŽ

Obrazový materiál č. 20.: Učebnice Fraus pro 7. ročník, cvičení 3³⁴

- 3 Kterému místu dáváte přednost? Krásné upravené zahrady, nebo divoké přírodě?

a) Vyberte si k líčení jednu z následujících fotografií:

Dále bývají fotografie využívány k nácvičku vypravování. V učebnicích nalezneme různá cvičení zaměřená jak na jazykové prostředky s vypravováním spojené, tak na vypravování samotné. Nakladatelství Fraus využilo v učebnici pro 6. ročník fotografie sedmi zvířat zachycených v různých momentech. Žáci mají za úkol vymyslet, co zvířata říkají, a poté vytvořit krátké vypravování o tom, co se danému zvířeti přihodilo. Výběr zvířat je rozmanitý – od domácích mazlíčků po divoká zvířata a každého žáka určitě nějaké zaujme. Zvířata jsou na fotografiích zachycena s netradičními výrazy, takže žáci mají prostor vytvořit i vtipné a nereálné příběhy. Mohou více projevit svou kreativitu, než by tomu bylo, kdyby zvířata byla zachycena v klidných pozicích.

Podobné cvičení nalezneme i u nakladatelství Nová škola v učebnici pro 7. ročník. Místo zvířat se v cvičení nachází osm různých zavazadel. Žáci mají za úkol vybrat dvě fotografie,

³³ KŘIVANCOVÁ, Michaela, Jaroslava NOVÁKOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Praha: Taktik, [2015?]-2018. ISBN 978-80-7563-141-1. str. 119

³⁴ KRAUSOVÁ, Zdeňka, Renata TERŠOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 7: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-692-7. str. 121

na jejichž základě utvoří vypravování, v němž tato zavazadla povedou dialog o radostech a starostech života. Netradiční hlavní vypravěči příběhu opět mohou napomoci k motivaci žáků a vytvoření zábavných textů.

Obrazový materiál č. 21.: Učebnice Fraus pro 6. ročník, cvičení 9³⁵

- 9 Co říkají tato zvířata? Podle jejich výrazu vymyslete ke každému krátké vypravování o tom, co se mu přihodilo:

Nakladatelství Taktik v 6. ročníku zvolilo tři fotografie, z nichž si žáci mají jednu vybrat a vymyslet k ní krátký příběh. Fotografie jsou tematicky odlišné. Na první jsou zachycení dva šimpanzi, na druhé cyklista ve skalách a na poslední turista někde v centru města. Stejná úloha, avšak s jinými obrázky se vyskytuje i v učebnici pro 9. ročník téhož nakladatelství.

Obrazový materiál č. 22.: Učebnice Taktik pro 6. ročník, cvičení 4³⁶

4. a) Ke každému z následujících obrázků vymysli pět podstatných jmen a pět sloves.
 ●●● b) Vyber si jeden z obrázků a vymysli k němu krátký příběh. Nejprve však navrhni osnovu, než vypravování sepišeš.

³⁵ KRAUSOVÁ, Zdeňka, Renata TERŠOVÁ, Helena CHÝLOVÁ, Martin PROŠEK a Jitka MÁLKOVÁ. *Český jazyk 6: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-691-0. str. 132

³⁶ NOVÁKOVÁ, Jaroslava, Michaela KŘIVANCOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 6: pro 6. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: Taktik, [2014?]-2017. ISBN 978-80-7563-064-3. str. 131

Stejný typ cvičení se v učebnicích nachází i pro nácvik úvahy a charakteristiky. Žáci opět mají na výběr z několika fotografií, z které vyberou jednu, na jejím základě pak napíší daný slohový útvar. V případě úvahy bývají zvoleny fotografie vztahující se k problematice dnešní doby – především životní prostředí, návykové látky, závislosti, rodiny, přátelství, digitálních technologií, sociálních sítí apod., takže žáci vždy naleznou jim blízké téma, ke kterému mohou vyjádřit své myšlenky.

Obrazový materiál č. 23.: Učebnice Fraus pro 9. ročník, cvičení 3³⁷

- 3** Pozorně si prohlédněte všechny čtyři fotografie. Jednu si vyberte a heslovitě si запиšte, co všechno vás při pohledu na fotografii napadá. Napište krátkou úvahu.

K charakteristice bývají často přidány úkoly na procvičení jazykových prostředků, jako např. uvést co nejvíce vhodných podstatných jmen, sloves, přídavných jmen apod. Když porovnáme vybrané fotografie v učebnicích jednotlivých nakladatelství, můžeme si všimnout, že nakladatelství Fraus i Taktik zvolila osoby různých věkových kategorií, s různými výrazy v obličeji či v různých životních situacích. Pouze nakladatelství Nová škola zvolilo osoby v přibližně stejné věkové kategorii s nepřiliš odlišnými výrazy ve tváři. Nejsou na první pohled proto tolik poutavé jako v učebnicích jiných nakladatelství, ale vzhledem k tomu, že se zadání vztahuje zároveň k posuzování člověka na základě prvního dojmu, není to nikterak na škodu.

³⁷ KRAUSOVÁ, Zdeňka, Martina PAŠKOVÁ, Jana VAŇKOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-694-1. str. 133

Obrazový materiál č. 24.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 9. ročník, cvičení 4³⁸

4. Člověk si často vytváří mínění o druhých lidech na základě prvního dojmu (viz láska na první pohled). Vyberte si jednu osobnost na fotografii, pojmenujte ji a podle svého prvního dojmu ji charakterizujte.

Obrazový materiál č. 25.: Učebnice Taktik pro 7. ročník, cvičení 8³⁹

8. K lidem na následujících obrázcích napiš charakteristiky nepřímé. Vymysli si důvody, proč se tak tváří.

••

Obrazový materiál č. 26.: Učebnice Fraus pro 7. ročník, cvičení 4⁴⁰

4 a) Pokuste se jedním slovem vyjádřit, který pocit převládá u lidí na obrázku:

b) Vyberte si některý obrázek a podle něho vyjmenujte vhodná podstatná a přídavná jména, kterými můžete osobu charakterizovat.

c) Sestavte osnovu charakteristiky a ústně podle ní osobu popisujte.

d) Charakteristiku napište.

³⁸ KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lenka BIČANOVÁ a Lidmila MRÁZKOVÁ. *Český jazyk 9: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Čtvrté vydání. Brno: Nová škola, 2021. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-277-7. str. 112

³⁹ KŘIVANCOVÁ, Michaela, Jaroslava NOVÁKOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Praha: Taktik, [2015?]-2018. ISBN 978-80-7563-141-1. str. 122

⁴⁰ KRAUSOVÁ, Zdeňka, Renata TERŠOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 7: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-692-7. str. 118

6.2.4 Reprodukce uměleckých děl

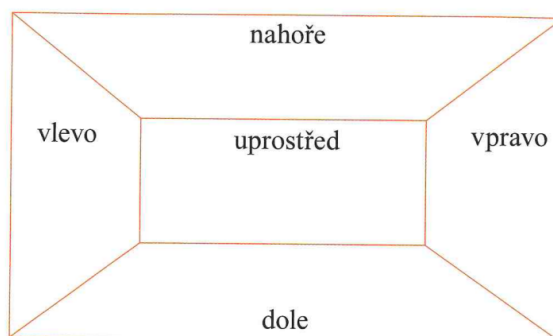
Posledním typem analyzovaných obrazových materiálů jsou umělecká díla. Samotný popis uměleckého díla doplňují především pocity a emoce, které v žácích dílo vyvolává. Nejvíce se uměleckým dílům věnují učebnice nakladatelství Taktik. To zařadilo umělecké obrazy do všech učebnic kromě šestého ročníku. Autoři učebnic nakladatelství Fraus zařadili umělecké dílo do učebnic 7. a 9. ročníku, ale v jazykové části učebnice pro 6. ročník nalezneme cvičení vycházející z abstraktních obrazů či známých ilustrací z pohádek. V učebnicích nakladatelství Nová škola nalezneme umělecká díla především v 7. ročníku a jednu malbu v 6. ročníku. Úkoly k práci s uměleckým dílem jsou ve všech učebnicích až na detaily totožné. Žáci mají za úkol o obrazech diskutovat, říci který obraz na ně nejvíce zapůsobil, jaké v nich vyvolává emoce, jak by obraz pojmenovali atd. Poté žáci napíší popis daného díla. V učebnicích nalezneme jak malby a kresby, tak i sochy, stavby či umělecké fotografie.

Nakladatelství Nová škola do učebnice pro 7. ročník připojila k nácvičku popisu i tabulku, která žákům pomůže orientovat se v jednotlivých částech uměleckých děl a usnadní jim popis umístění jednotlivých prvků díla v celkové kompozici.

Obrazový materiál č. 27.: Učebnice Nová škola, s. r. o., cvičení 3⁴¹

3. Následující tabulku si překreslete do sešitu. Přečtete si jednotlivá slova a vepište je do správné části tabulky.

Ve středu, nalevo, v horní části, v centru, na levé straně, na západě, vespod, v polovině, na jihu, v jádru, napravo, naspod, navrchu, na pravé straně, vprostřed, na severu, v půli, ve spodní části, na východě, v srdci.

⁴¹ KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lucie JINDROVÁ, Antonie LAICMANOVÁ, Lidmila MRÁZKOVÁ a Zdeňka SEKOTOVÁ. *Český jazyk 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2018. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-035-3. str. 123

Všechna nakladatelství vybírala díla od nejvýznamnějších a nejznámějších umělců, s jejichž jmény se povětšinou setkali. Například díla Josefa Lady, Michelangela, Edvarda Muncha, Salvadora Dalího, Vincenta van Gogha, Augusta Renoira atd. Vybrány bývají především figurální a předmětné kresby, které jsou pro žáky snáze uchopitelné a čitelné.

Obrazový materiál č. 28.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 2⁴²

2. a) Pozorně si prohlédněte obrázek. Všimněte si jednotlivých částí obrazu.

b) Vymyslete k následujícím podstatným jménům vhodná přídavná jména. Vycházejte z obrazu.

kostel	tráva	střecha
strom	obloha	vozik
chalupa	dívka	vrba
chlapec	cesta	zástěra

c) Která část obrazu zachycuje největší dění?

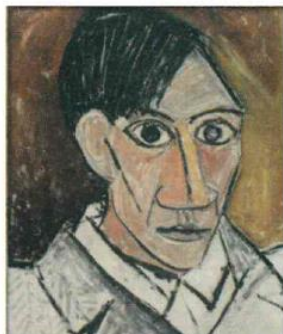
d) Které roční období dílo vykresluje? Odůvodněte své tvrzení.

e) Jak na vás obraz působí? Použijte vhodná příslovce.

f) Kdo je autorem obrazu?

⁴² KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lucie JINDROVÁ, Antonie LAICMANOVÁ, Lidmila MRÁZKOVÁ a Zdeňka SEKOTOVÁ. *Český jazyk 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. 4. aktualizované vydání*. Brno: Nová škola, 2018. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-035-3. str. 122

2 Prohlédněte si tyto tři portréty a diskutujte o nich se svými spolužáky.

Všimněte si například:

a) Který z nich je dobou svého vzniku asi nejstarší? Který z nich se vám líbí nejvíce, který méně a proč? Který byste měli rádi doma?

b) Jak by se tyto obrazy mohly jmenovat? Pokuste se pro ně vymyslet jednoslovný metaforický název.

c) Vyberte si jeden z nich, popište ho a pokuste se vyjádřit pocity a dojmy, které ve vás vyvolává.

Všechna nakladatelství se věnují popisu sochy. V učebnici pro 7. ročník nakladatelství Fraus najdeme klasické cvičení, v němž mají žáci na výběr ze dvou soch, které mají mezi sebou porovnat, vymyslet co nejvíce vhodných podstatných a přídavných jmen a poté vytvořit osnovu a popis jedné ze soch. V učebnici pro 9. ročník je uvedeno cvičení, ve kterém máme fotografii Plzeňské madony a úryvek z Plzeňských pověstí, v němž je uvedeno, za jakých okolností socha vznikla. Úkolem žáků je sestavit osnovu a napsat popis. Nakladatelství Nová škola v učebnici pro 7. ročník zvolilo fotografii čtyř soch významných českých světců doplněnou čtyřmi krátkými informačními texty. Úkolem žáků je přiřadit text ke správné soše. Dále se zamýšlí nad materiálem, ze kterého sochy mohou být vytvořeny, a místem, kde se sochy nachází. Pracují také s pojmem atribut. Po průpravě žáci opět napíší popis jedné ze soch. V učebnici pro 9. ročník nakladatelství Taktik nalezneme popis sousoší Babička s dětmi. Žáci mají za úkol seřadit části popisu tak, jak mají jít správně za sebou, a s textem dále pracují – vymýšlí synonyma, stylizují text apod.

⁴³ KRAUSOVÁ, Zdeňka, Martina PAŠKOVÁ, Jana VAŇKOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-694-1. str. 118

Učebnice všech nakladatelství používají k popisu soch starší díla, nejsou zařazena díla moderního umění. Pokud by se učebnice věnovaly i dílům vytvořeným novými technikami, jako je např. trash art, mohlo by dojít k rozvinutí diskuse o moderním či kontroverzním umění, které reaguje na současné dění ve světě.

Obrazový materiál č. 30.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 5⁴⁴

5. a) Důkladně si prohlédněte jednotlivé sochy a přečtěte si texty vedle obrázků. Všimněte si atributů světců. Přiřaďte k soše správné jméno s legendou.

A. Anežka Česká

Pocházela z rodu Přemyslovců (dcera Přemysla Otakara I.). Jako královskou dceru ji chtěli několikrát provdat nejen za krále, ale i za císaře. Ona však dala přednost službě Kristu a životu v chudobě. Založila špitální bratrstvo, z něhož se díky ní stal řád křižovníků s červenou hvězdou, a první klášter klarisek v Praze. Stala se patronkou Čech.

B. Svatá Barbora

Její otec ji nechal uzavřít do věže, aby ji ochránil před vlivem křesťanství. Barbora tajně přijala křest. Otec se rozzuřil, svou dceru nechal mučit a sám ji setnul hlavu. Je uctívána jako patronka havířů, dětí, dělostřelců, architektů a matematiků, rovněž jako ochránkyně proti smrti bleskem v časech bouří a požárů.

C. Jan Nepomucký

Byl vikářem arcibiskupa Jana z Jenštejna. Tráduje se, že ho mučil samotný Václav IV. kvůli zpovědi své manželky Žofie. Jan Nepomucký zpovědní tajemství neporušil a na následky mučení zemřel. Byl vhozen do Vltavy a na místě, kde vyplavalo jeho tělo, se objevilo pět světél podobajících se hvězdám. Stal se patronem kněží, lodníků a mlynářů.

D. Svatý Jiří

Byl vojákem v římské armádě za vlády císaře Diokleciána. Když začalo pronásledování křesťanů, rozdal prý své jmění chudým a pak vystoupil jako neohrožený vyznavač Kristův na obranu křesťanů. Císař ho nechal mučit a popravit. Stal se patronem rytířů a skautů. Nejčastěji bývá znázorňován, jak zabíjí draka pohanství.

b) Z jakých materiálů by mohly být jednotlivé sochy?

c) Kde by se mohly nacházet?

d) Do sešitu napište vhodná přídavná jména, která by charakterizovala jednotlivé sochy.

e) Vysvětlete význam slova atribut. Pokud nevíte, vyhledejte ho ve slovníku (např. ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost).

f) Vyberte si jednu ze soch a vytvořte popis dle pravidel psaní popisu uměleckého díla.

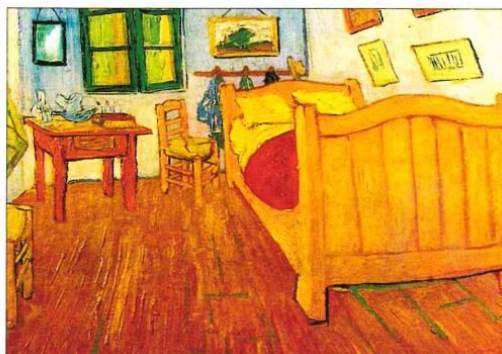
g) Ve svém okolí nalezněte vyobrazení jiného svěťce. Uveďte jeho jméno a atribut.

⁴⁴ KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lucie JINDROVÁ, Antonie LAICMANOVÁ, Lidmila MRÁZKOVÁ a Zdeňka SEKOTOVÁ. *Český jazyk 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. 4. aktualizované vydání*. Brno: Nová škola, 2018. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-035-3. str. 124

Nakladatelství Nová škola využilo v 6. ročníku obraz Vincenta van Gogha k popisu pokoje. Na tomto obraze se nachází velké množství předmětů, které žáci mohou pojmenovat a použít širokou škálu přídavných jmen. Zároveň díky tomu, že se jedná o umělecké dílo, mohou žáci vyjádřit, jak na ně obraz působí a jak vnímají umělcovo vyobrazení pokoje (použití barev apod.), a dozvědět se tak i něco o autorovi obrazu.

Obrazový materiál č. 31.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 6. ročník, cvičení 2⁴⁵

2. Popište pokoj na obrázku vpravo. Bydlel v něm a jeho podobu zachytil malíř Vincent van Gogh. Pocity, které ve vás pokoj vyvolává, vyjádřete pomocí pěti přídavných jmen.

Dále autoři učebnice stejného nakladatelství použili obraz od Giuseppa Arcimbolda k nácviku charakteristiky. Žáci mají za úkol vytvořit přirovnání k jednotlivým částem těla s použitím zvířat, ovoce, zeleniny a květin, namalovaných na portrétu. Poté popisují kamaráda nebo někoho z rodiny s použitím velkého počtu přirovnání a malují podle popisu portrét ve stylu Arcimbolda. V tomto cvičení je velmi dobře využito propojení českého jazyka s výtvarnou výchovou. Díky stylu malíře nebude pro žáky obtížné vymyslet přirovnání a psaní charakteristiky by pro ně mohlo být touto formou zábavnější.

⁴⁵ MIKSOVÁ, Eva a Jitka HÁJKOVÁ. *Český jazyk 6: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. 6.* aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2020. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-161-9. str. 131

4. a) Prohlédněte si obraz od Giuseppa Arcimbolda. Jeho portréty se skládají z malovaných zvířat, květin, ovoce a předmětů komponovaných do podoby lidské hlavy.

b) Vymyslete k jednotlivým částem těla vhodné přirovnání. Použijte pojmenování pro ovoce, zeleninu, zvířata, předměty, květiny apod.

oči jako _____	uši jako _____
nos jako _____	vlasy jako _____
tváře jako _____	ruce jako _____
ústa jako _____	nohy jako _____

c) Popište svého kamaráda nebo někoho z rodiny. Použijte velký počet přirovnání.

d) K hotovému popisu namalujte obraz svého kamaráda ve stylu Giuseppa Arcimbolda.

e) Která historická osobnost je na obraze zachycena? Pokud nevíte, použijte internet nebo učebnici dějepisu pro 7. třídu.

6.3 Shrnutí

Pokud porovnáme všechny analyzované řady učebnic, vidíme na první pohled, že každá z nich má rozdílnou grafickou podobu. Přestože pro nakladatelství Fraus vytváří digitální ilustrace tři autoři, jejich styl je podobný a ilustrace tak působí v celé řadě učebnic uceleně. Barvy jsou použity střídavě tak, aby ilustrace byly výstižné, ale aby zároveň příliš nenarušovaly žákovu pozornost. Stejně tak je vhodně zvolena i neutrální pastelová barva na pozadí stránek.

Na ilustracích učebnic od nakladatelství Nová škola, s. r. o. se podílí několik autorů, ale opět jsou vedeny v podobném stylu a působí jednotně, stejně jako u nakladatelství Fraus. Ilustrace jsou vystínované, detailní a působí díky tomu více realisticky, než je tomu u předchozího nakladatelství. Použité barvy působí přirozeně. V této sérii učebnic občas narazíme na fotografie, které oproti fotografiím dalších zkoumaných sérií působí lehce zastarale. Kdyby autoři učebnic použili fotografie s modernějšími technologiemi, dopravními prostředky apod., mohli by se s nimi žáci lépe ztotožnit. V některých případech je obrazový materiál v poměrně malém formátu a žáci se nemohou soustředit na jejich detaily.

Řada učebnic od nakladatelství Taktik je na první pohled barevnější a obsahuje větší množství obrazového materiálu, než je tomu u předchozích dvou řad. Ilustrace pochází od různých autorů a každá je vyvedena různým stylem. To může odvádět pozornost některých

⁴⁶ KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lucie JINDROVÁ, Antonie LAICMANOVÁ, Lidmila MRÁZKOVÁ a Zdeňka SEKOTOVÁ. *Český jazyk 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2018. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-035-3. str. 134

žáků od výuky. Pozadí stránek mění barvu podle tematických celků, což může žákům usnadnit orientaci v učebnici a učivo se tak stane přehlednějším. Fotografie jsou povětšinou vizuálně poutavé a nakladatelství se na nich snaží zobrazovat aktuální a pro žáky zajímavá témata. Četnost obrazového materiálu je v učebnicích poměrně vysoká a v některých případech by to mohlo být spíše na škodu. Žáci jim budou věnovat přehnanou pozornost, bude jim déle trvat, než si vyberou z nabídky jeden konkrétní obraz, se kterým budou pracovat apod. Množství obrazové složky učebnic někdy negativně ovlivní i velikost jejich formátu. Proto by bylo vhodnější v některých cvičeních množství obrazového materiálu zredukovat.

O všech zkoumaných řadách učebnic můžeme říci, že jako celek působí příjemně. Autoři učebnic se snaží o začlenění aktuální tematiky, která je pro žáky zajímavá a vybraný obrazový materiál ve většině případů napomáhá k vytváření pozitivní motivace žáků.

Praktická část

7 Výzkum

7.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, zda žáci 2. stupně základních škol dají při popisu uměleckého díla přednost modernímu umění před uměním tradičním.

7.2 Stanovení hypotézy

Předpokládám, že žáci dají přednost modernímu umění před uměním tradičním, protože rozbití tradičních konvencí je více povzbudí k vyjadřování svých myšlenek a emocí.

7.3 Popis výzkumu, užití metody, charakteristika vzorku

Výzkumu se zúčastnilo 48 žáků 6. ročníku ze ZŠ J. J. Ryby Rožmitál pod Třemšínem a ZŠ Linecká Český Krumlov. V ZŠ J. J. Ryby se výzkumu zúčastnilo 26 žáků, z toho 11 dívek a 15 chlapců. V ZŠ Linecká se zúčastnilo 22 žáků, z toho 10 dívek a 12 chlapců.

K výzkumu byla použita tři díla od českých umělců, která vyobrazují krajinu. Prvním z nich je Krajina se zříceninou od Josefa Matěje Navrátila z poloviny 19. století. Tento obraz využili k nácviku popisu uměleckého díla autoři učebnice českého jazyka pro 7. ročník nakladatelství Taktik. Obraz pochází z doby romantismu. V této době bylo u malířů obvyklé zobrazování ponurých a tajemných krajin, zřícenin a opuštěných míst. Současníky Navrátila jsou například Josef Mánes nebo William Turner. Krajina se zříceninou je vyobrazena velice realisticky s jemným přechodem barev, díky čemuž může mít ten, kdo se na obraz dívá, pocit, jako by se na vyobrazením místě sám nacházel. Na obraze se mimo jiné nachází i tři postavy, které u zříceniny pravděpodobně žijí; jejich přítomnost dokresluje celkovou atmosféru díla.

Druhým zvoleným obrazem je abstraktní malba od současného umělce a vysokoškolského pedagoga Františka Hodonského. Dílo nese název Lužní podzim a jedná se o olej na plátně z roku 2010. Autor při malbě použil komplementární barvy, takže některé části obrazu působí velice kontrastně. Barvy, které autor ve svém díle použil, mohou skutečně evokovat podzim tak, jak je uvedeno v názvu. Na díle převažují studené barvy, které mohou znázorňovat pochmurnost podzimního počasí. Přítomnost teplých barev naopak připomíná barevnost podzimní krajiny. Scénérie je vyobrazena ve velmi abstraktních tvarech, které dělí ostré barevné přechody. Interpretace obrazu je ponechána ve velké míře na divákově fantazii.

⁴⁷ Navrátil, Josef Matej - Krajina se zříceninou [online]. In: . [cit. 2023-06-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Navratil,_Josef_Matej_-_Krajina_se_zriceinou.jpg

Obrazový materiál č. 34.: Lužní podzim (F. Hodonský)⁴⁸

⁴⁸ František Hodonský, *Lužní podzim*, 2010 [online]. In: [cit. 2023-06-116]. Dostupné z: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:14._Franti%C5%A1ek_Hodonsk%C3%BD,_Lu%C5%BEen%C3%AD_podzim,_2010.jpg

Poslední obraz je od začínajícího českého umělce Filipa Šícha. Obraz byl pojmenován *Na opukách* a jde o akryl na plátně z roku 2022. Dílo je opět velmi barevné, ale v porovnání s obrazem od Františka Hodonského nepůsobí tolik kontrastně a přechody barev jsou více plynulé. Výrazněji jsou zde také vidět tahy štětcem i záměrné stékání barvy. Přestože se jedná o abstrahované dílo, jednotlivé části krajiny jsou zde patrnější a pro diváka snadněji rozpoznatelné. Avšak barevnost, nepravidelné tahy štětcem a kontrast může mít rozličný vliv na emoce člověka, a proto je opět možné si dílo vyložit různými způsoby.

Obrazový materiál č. 35.: *Na opukách* (F. Šícha)⁴⁹

⁴⁹ *Na opukách* [online]. In: . [cit. 2023-06-16]. Dostupné z: <https://filart.cz/produkt/na-opukach/>

Obě třídy měly jednotné zadání. Úkolem žáků bylo vybrat si jeden ze tří uvedených obrazů a napsat krátkou slohovou etudu na téma „Co mě napadá, když se dívám na obraz“.

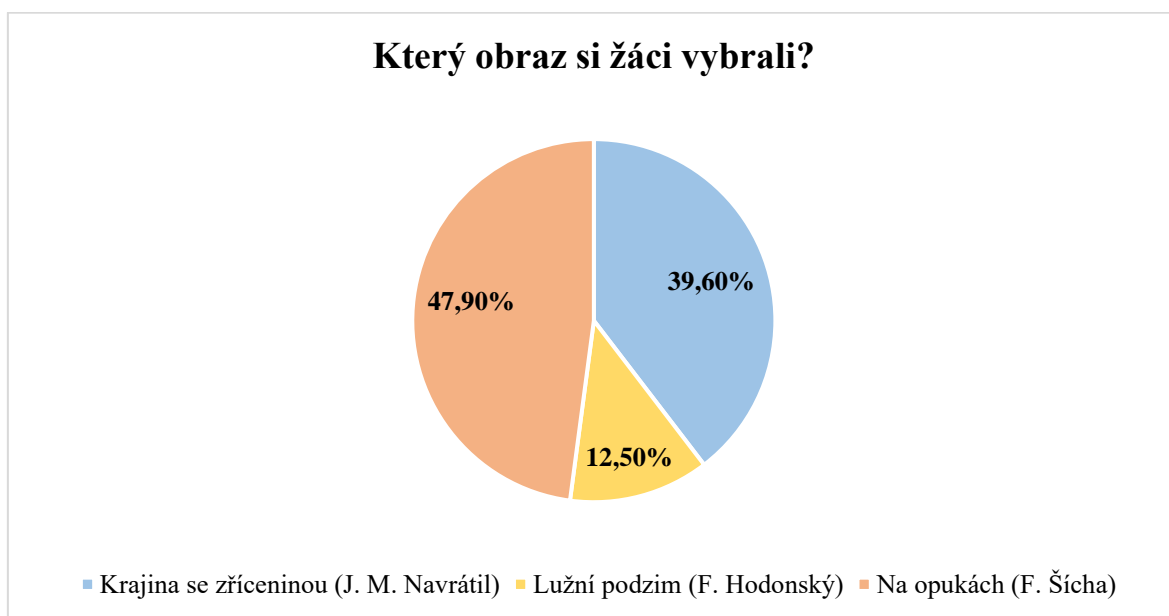
Žáci byli na začátku hodiny seznámeni se smyslem výzkumu a bylo jim řečeno, že nejde o práci, za kterou by byli jakkoli klasifikováni a že stačí, když uvedou své pohledy a jinak je práce zcela anonymní. Dále byli požádáni o samostatnost při práci, aby nikdo nebyl ovlivněn pocity někoho jiného a výsledek nebyl zkreslený.

Obrazy byly žákům promítnuty na interaktivní tabuli, aby si je mohli prohlédnout ve větším formátu, zároveň je měli k dispozici i ve vytištěné formě a uložené v aplikaci Teams, aby si je mohli v klidu a samostatně prostudovat. Žákům tedy byl nejdříve dán prostor, aby si obrázky pořádně prohlédli, nechali je na sebe působit a zvolili si poté ten, který je zaujal nejvíce. Následně byli požádáni, aby na papír samostatně napsali cokoli, co je k vybranému obrazu napadá. Žáci neměli stanovený žádný časový limit, aby mohli pracovat v co největším uvolnění a necítili se pod tlakem. Všichni žáci zvládli etudu napsat do deseti minut. Ve zbytku hodiny proběhla diskuse o umění, a kdo chtěl, mohl vyjádřit svůj názor a pocity i k třem uvedeným obrazům.

7.4 Interpretace výsledků výzkumu

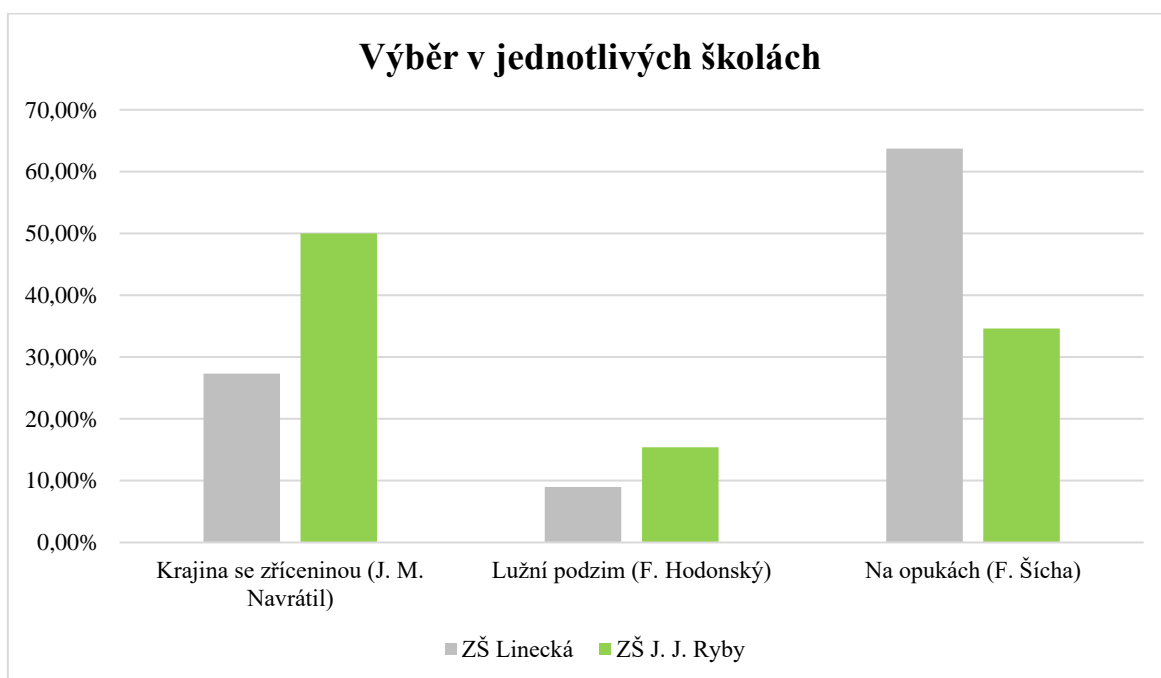
Ze všech žáků, kteří se účastnili výzkumu, si 19 žáků (39,6 %) zvolilo obraz Krajina se zříceninou od J. M. Navrátila, 6 žáků (12,5 %) Lužní podzim od F. Hodonského a 23 žáků (47,9 %) Na opukách od F. Šíchy.

Graf č. 1.: Který obraz si žáci vybrali?

Mezi žáky jednotlivých škol byl ale ve výběru rozdíl. Na ZŠ Linecká si žáci nejvíce volili obraz Na opukách, vybralo si jej 14 účastníků výzkumu (63,7 %). Oproti tomu na ZŠ J. J. Ryby žáci dali přednost obrazu Krajina se zříceninou. Vybralo si ho 50 % žáků. V obou školách byl pak shodně nejméně volen obraz Lužní podzim.

Graf č. 2.: Výběr v jednotlivých školách

U obrazu od Filipa Šíchy se žáci shodovali, že na ně působí uklidňujícím dojmem, líbí se jim barevnost obrazu, rozpoznali v něm krajinu s loukami, lesy, řeky, rybníky, vodopády, horami. Žáci také uváděli, že v obraze vidí pasoucí se dobytek, bláto, bouřku, západ slunce, motýly. Někomu obraz evokoval zážitky z prázdnin, moře, pouštění draka s rodiči. Při popisu emocí nejčastěji žáci používali slova – radost, dobrodružství, klid. Z dvou prací pak bylo zjevné, že na žáky obraz působil kvůli přechodu teplých a studených barev depresivně. Často v textech bylo také zmíněno, že je vše v obraze hezky spojeno a vše do sebe zapadá.

Obraz od Josefa Matěje Navrátila působil na žáky spíše opačným dojmem. Žáci často používali slova jako smutek, strach, stres, deprese, osamělost, stáří, chudoba, válka ale i naděje. Barvy popisovali jako temné a smutné. Výzkumu se účastnili dva žáci z Ukrajiny, kteří zvolili právě tento obraz, který jim evokoval současné dění. Z 19 žáků, kteří si zvolili tento obraz, pouze dva uvedli, že na ně působí příjemně a klidně.

Nejméně žáků volilo obraz od Františka Hodonského. Pocity žáků z tohoto obrazu byly smíšené. Vyvolával v nich smutek, naději, klid, mír, osamělost, relaxaci. Mezi asociacemi, které obraz vyvolal, se objevily duhový déšť, sopka s duhou, pukající skála, překrásná pláž, moře, hory, polární záře.

Ukázky prací žáků

Následující texty jsou uvedeny přesně v té podobě, jak je žáci odevzdali.

Krajina se zříceninou

Když se dívám na obrázek č. 3, tak mi připomíná válku. Myslím, že tento obrázek je velmi tmavý. Zničený dům, vzadu je kouř. Lidé, kteří bydleli v tomto domě uprchli ze země poté, co se dozvěděli, že jsou napadeni. Tuhle atmosféru nemám moc ráda, ale autor ji na obraz přenesl úžasně.

Lužní podzim

Připomíná mi puklou skálu obklopenou vodou a nahoře vidím polární záři. Líbí se mi na něm hora a moře, ale nelíbí se mi barvy, které na obraze jsou. Mohly by být jiné, veselejší. Celkově na mě obraz ale působí dobře, klidně, relaxačně.

Na opukách

Obraz na mě působí příjemně, líbí se mi barvy a jak je vše spojené. Dokážu si představit spoustu věcí, když se na něj dívám. Vidím depresi i radost, nudu a spoustu jiných emocí.

Zaujal mě ze všech nejvíce, zapůsobil na mě příjemně. Připomíná mi to místo, na kterém jsem byla. Vidím krajinu, moře. Na tento obraz bych se dokázala dívat pořád, mám z něj dobrý pocit.

8 Přípravy hodin komunikační a slohové výchovy s využitím obrazových materiálů

8.1 Popis pracovního postupu podle série fotografií – Malování světlem

Téma: Návuk popisu pracovního postupu

Ročník: 6.

Časová dotace: 45 minut

Počet žáků: 30

Metoda: tvorba vlastního textu

Organizační formy: samostatná práce, hromadná výuka

Cíl hodiny: žák vymyslí vhodná slovesa k fotografiím, napíše popis pracovního postupu, žák se vyjadřuje přesně a srozumitelně

Mezipředmětové vztahy/průřezová témata: výtvarná výchova, mediální výchova

Týden před touto hodinou slohu žáci při výtvarné výchově zkusili poprvé malování světlem. Nikdy předtím se s touto technikou tvorby nesetkali, takže zkusili vše od přípravy místnosti na focení po nastavení fotoaparátu.

Úvodní část hodiny – motivace a formulace zadání

Po úvodním přivítání učitel představí žákům cíl hodiny – napsat popis pracovního postupu. Poté žákům evokuje reálnou situaci, která by mohla nastat: „Představte si, že fotografie, které jsme vytvořili při výtvarné výchově, si vložíte na instagram. Kamarád vám napíše, že se mu moc líbí a poprosí vás, abyste mu poradili, jak takovouto fotografii vytvořit. Zkuste si vzpomenout a napsat, jak jsme postupovali.“

Učitel žákům do dvojic rozdá fotografie jednotlivých kroků, aby jim popis pracovního postupu usnadnil. „Než začnete psát samotný popis, prohlédněte si fotografie a zkuste ve dvojicích ke každému obrázku vymyslet vhodná slovesa a napsat si je na papír.“ Učitel se poté žáků zeptá, která slovesa je k jednotlivým fotografiím napadla, aby se žáci mohli vzájemně inspirovat.

Hlavní část hodiny

Učitel žákům připomene, že by se v popisu měli vyjadřovat stručně, ale zároveň přesně a srozumitelně. „Zkuste si vzpomenout, co všechno jsem říkala, když jsem vám techniku malování světlem minulý týden vysvětlovala. Na co jste se mě doptávali a co vám dělalo největší problém pochopit?“ Následuje samostatná práce žáků – napsání pracovního postupu.

Ukázka pracovního postupu jednoho z žáků (je uvedena v té podobě, jak ji žák odevzdal)

Malování světlem

Na malbu světlem budeme potřebovat: svítilnu, průhledné barevné fólie, fotoaparát s možností manuálního nastavení, stativ, tmavou místnost.

Pro dosažení co nejlepšího výsledku je důležité fotit v co největší tmě. Je tedy nejlepší fotit v noci, nebo zatemnit okna.

Dalším důležitým bodem je správné nastavení fotoaparátu. Nejprve si fotoaparát dáme do režimu manuálního nastavení kolečkem na horní straně. Poté můžeme přes menu fotoaparátu nastavit ISO a dlouhou expozici. Ideální hodnota ISO je 100 a délka expozice 10 vteřin (ale jde nastavit i více či méně podle toho, co fotíme). Fotoaparát umístíme na stativ.

Poslední potřebnou věcí je svítilna, přes kterou můžeme nalepit různé barevné fólie, aby výsledná malba měla barvu, jakou chceme.

Teď už stačí pouze zhasnout, rozsvítit svítilnu, zmáčknout spoušť a v čase, který jsme nastavili stihnout namalovat to, co chceme. Pozor, abyste nesvítili svítilnou napřímo do objektivu, fotografie by pak byla přесvícená.

Fotografie se dají dále upravit v počítači.

Závěrečná část hodiny

Shrnutí průběhu hodiny a návrh, jak popis použít dál. „I v případě, že vás nikdo o návod nepožádá, zkuste vy požádat někoho, aby podle vašeho popisu zkusil fotografii vyfotit. Budete si tak moci ověřit, zda jste popis pracovního postupu napsali dostatečně srozumitelně a přesně a u focení si užijete i zábavu.“

Reflexe odučené hodiny

Tato hodina byla velmi zdařilá. Díky tomu, že si žáci činnost, kterou měli popisovat, sami před týdnem vyzkoušeli, neměli problém popis napsat. Pamatovali si, jaké instrukce jsem jim zadávala. Věděli, na jaká úskalí si dávat pozor. Byla to pro ně úplně nová technika tvorby, která je velice nadchla, a nemohli se od fotografování odtrhnout, takže jim psaní popisu nečinilo žádné větší potíže.

Obrazový materiál č. 36.: Vlastní série fotografií – Malování světlem

8.2 Popis místnosti podle vlastní ilustrace

Téma: Nácvik popisu místnosti

Ročník: 6.

Časová dotace: 45 minut

Počet žáků: 28

Metoda: tvorba vlastního textu

Organizační formy: samostatná práce, hromadná výuka

Cíl hodiny: žák vymyslí ke své ilustraci co nejvíce vhodných podstatných a přídavných jmen, žák napíše popis místnosti žák se vyjadřuje souvisle

Mezipředmětové vztahy: výtvarná výchova

Stejně jako v předchozí úloze i této hodině předcházela hodina výtvarné výchovy, na které žáci trénovali perspektivu a kreslili svůj vysněný pokoj.

Úvodní část hodiny – motivace a formulace zadání

Učitel seznámí žáky s cílem hodiny – napsat popis vysněného pokoje. „Při výtvarné výchově jsme si zkusili zahrát na designéry a vytvořili jste náčrty svého vysněného pokoje. Dnes si zkusíme tento pokoj popsat. Představte si, že ve vašem vysněném pokoji opravdu stojíte a snažíte se ho popsat například babičce, která vám právě volá.“

Myšlenková mapa: „Při výtvarné výchově jsme si obrázky vzájemně prohlédli. Co myslíte, které věci se objevily v pokoji úplně každého?“ Předměty, které žáci řeknou, učitel zapíše na tabuli (postel, stůl, židle, světlo, ...). „Zkuste k těmto slovům vymyslet nějaká přídavná jména, která by tyto předměty blíže popsala.“ Učitel opět odpoví žáků zapisuje. Učitel žákům připomene, že popsat musí i zdi, podlahu, dveře a okna. „V pokoji se nachází velké množství věcí. Odkud je začnete popisovat?“ Učitel nakreslí na tabuli jednoduché schéma. „Je důležité dávat si pozor na časté opakování slov. Které slovesné tvary bychom při popisu pokoje mohli použít?“

Hlavní část hodiny

Učitel žákům připomene, že u popisu je důležité přesné vyjadřování. „Popište úplně všechno, co se v pokoji nachází. Zaměřte se na detaily tak, aby člověk, který pokoj nevidí, si ho mohl co nejlépe představit.“ Následuje samostatná práce žáků – popis vysněného pokoje.

Ukázka pracovního postupu jednoho z žáků

Můj vysněný pokoj

Můj pokoj se nachází ve velkém domě, ve kterém bydlím s rodiči a bráchou. Ten má naštěstí vlastní pokoj, takže ten svůj mám jen pro sebe. Navrhovala jsem si ho sama a trávím v něm většinu svého času.

Když do pokoje vejdete dřevěnými dveřmi uvidíte naproti sobě okno, které zdobí fialové závěsy. Mám u něj velký parapet, na kterém se dá sedět, takže na něm jsou polštářky. Pod oknem je menší koberec s flekatým vzorem. U něj mám také pelíšek pro své dvě kočky – Mindy a Helen. Nalevo od okna se nachází velká dřevěná šatní skříň, ve které mám všechno své oblečení. Na skříni je převislá kytka. Přes skříň visí ze stropu lustr, který je slepený z různých sklíček do takové mozaiky. Napravo od okna se nachází velké zrcadlo a nad ním polička s knihami a další kytkou. Hned vedle zrcadla stojí moje patrová postel, na které je polštář s peřinou s fialovým povlečením, aby ladilo k závěsům. Na postel vede žebřík. Pod postelí mám psací stůl s dvěma šuplíky, na kterém mám položený notebook a jednu malou kytku. U stolu nechybí černá čidle na kolečkách. Trám, který drží postel, mám ozdobený světýlky. U zdi, která je napravo ode dveří je také velký sedací pytel.

Mám můj pokoj moc ráda a jsem ráda, že ho mám sama pro sebe. Jen mě nebaví si v něm sama uklízet.

Závěrečná část hodiny

Po dopsání učitel práce od žáků vybere a na přeskáčku jim je zase rozdá tak, aby nikdo neměl svůj vlastní popis. Před tabulí vyskládá všechny obrázky pokojů a úkolem žáků je k popisu najít správný obrázek. Žáci si uvědomí důležitost systematickosti a přesnosti popisu. Hodina byla zakončena diskusí o tom, jak dobře či špatně se jim obrázek k popisu hledal a co z popisu jim při hledání nejvíce pomohlo.

Reflexe odučené hodiny

Hodinu považuji za zdařilou. V úvodní části hodiny byli žáci byli, spolupracovali. Díky tomu, že popisovali svůj vlastní obrázek, byla pro ně práce mnohem víc motivující, než tomu bylo u nácviku popisů podle obrázků v učebnici. Zábavná byla pro žáky i závěrečná část hodiny, kdy se snažili přijít na to, který obrázek ke kterému popisu patří. Díky tomu došlo nejen k rozvoji komunikační kompetence, ale i kompetence sociální, protože mezi sebou musely komunikovat.

Obrazový materiál č. 37.: Ilustrace žákyně – Můj vysněný pokoj

8.3 Vypravování podle série obrázků

Téma: nácvik vypravování podle série obrázků

Ročník: 6.

Časová dotace: 2x 45 minut

Počet žáků: 28

Metoda: tvorba vlastního textu

Organizační formy: samostatná práce, hromadná výuka

Cíl hodiny: žák napíše vypravování podle série obrázků, žák použije pro vypravování vhodné jazykové prostředky, žák se vyjadřuje souvisle, žák nahrazuje často se opakující výrazy vhodnými synonymy

Mezipředmětové vztahy/průřezová témata: osobnostní a sociální výchova

Úvodní část hodiny

Učitel seznámí žáky s tématem hodiny – napsat vypravování podle série obrázků. Následuje diskuse o sociálních sítích – myšlenková mapa. „Co vás napadne, když se řekne – sociální sítě? Které sociální sítě znáte? Zkuste vymyslet kladné i záporné stránky sociálních sítí. Jak byste vysvětlili pojem influencer? Přemýšleli jste někdy nad tím, že byste se chtěli stát influencerem? Jaké to podle vás může mít výhody a nevýhody?“

Hlavní část hodiny

Učitel žákům promítne na interaktivní tabuli (dá žákům do lavice vytisknutou) sérii obrázků v zamýšleném pořadí a ponechá jim čas, aby si ji mohli pořádně prohlédnout. Poté učitel žákům klade otázky týkající se dějové linky. „Co se děje na prvním obrázku? Jak příběh pokračuje? Řekněte, které momenty v příběhu jsou klíčové. Myslíte si, že toto pořadí obrázků je jediné správné? Jakým jiným způsobem by mohly být seřazeny? Změnilo by to nějak výrazně děj? Zkuste vymyslet, jak bude příběh pokračovat. Jak byste příběh pojmenovali?“

Učitel s žáky projde postupně všechny obrázky. Žáci se k nim snaží vymyslet co nejvíce, podstatných jmen, přídavných jmen, dějových sloves, citoslovcí, přirovnání a učitel je píše na tabuli. Poté žákům připomene, že součástí vypravování je přímá řeč a vybídne žáky, aby zkusili vymyslet, jaké rozhovory by se mohly v jednotlivých situacích odehrávat.

Následuje samostatná písemná práce žáků. Učitel připomene, že používání krátkých jednočlenných vět a změna minulého času na přítomný zrychlí spád děje. Upozorní žáky, aby si dávali pozor na časté opakování určitých výrazů. Připomene, že jako pomoc a inspiraci mohou využít slova, která společně zapisovali na tabuli.

Pokud je někdo z žáků dříve hotov, může svůj závěr příběhu dokreslit.

Ukázka vypravování jednoho z žáků

Typický Matyášův den probíhal tak, že šel do školy a jen co se z ní vrátil, tak zapnul kameru a začal natáčet. Hned co dotočil, začal stříhat a editovat video, aby ho mohl co nejdříve vydat. Byla to pro něj ta nejdůležitější věc na světě. Byl už velmi populární. Jeho poslední video mělo přes deset tisíc lajků. Věnoval YouTube veškerý svůj volný čas.

Jednoho dne mu zapípal telefon. Přišla mu zpráva od jeho kamarádů. Ptali se ho, jestli s nimi půjde ven. Došlo mu, že už je strašně dlouho neviděl, a tak nadšeně souhlasil.

Setkal se s nimi hned další den. Říkal si, že to natočí, aby měl další video na svůj kanál. „Co to dělá?“ zeptala se Zuzka Toma. „To nevím, myslel jsem, že si užijeme společně super den a on pořád jen natáčí,“ odpověděl Tom.

Šli si sednout do kavárny a Maty hned vytáhl telefon, aby mohl zkontrolovat všechny své sociální sítě. Zuzka s Tomem byli zklamaní. Mrzelo je, že pro Matyho je natáčení a telefon důležitější. Proto se rozhodli, že odejdou. „Víš co Maty, my už asi půjdeme,“ řekl Tom. Maty nestihl ani odpovědět a jeho kamarádi už byli u dveří. Vůbec nechápal, co se stalo. Potom mu to ale došlo.

Maty vyběhl z kavárny za Zuzkou a Tomem. „Já se vám moc omlouvám. Vůbec jsem si vás nevšiml, je mi to líto. Slibuju, že už mobil ani foťák nevytáhnu,“ omlouval se Maty.

Zuzka s Tomem Matymu odpustili a užili se spolu úžasné odpoledne. Matymu došlo, že opravdoví kamarádi jsou pro něj důležitější, než ti počítačová a začal se s nimi zase vídat častěji.

Závěrečná část hodiny

Učitel s žáky prodiskutuje, jak zakončili svůj příběh. Dobrovolníci mohou žáci svoje vypravování přečíst ostatním. Následuje diskuse na téma sociálních sítí. Učitel může otázkami rozvíjet diskusi podle situace. Např. Kolik času na sociálních sítích denně strávíte? Zkuste říct, proč máte sociální sítě rádi a co vám na nich naopak vadí.“

Reflexe

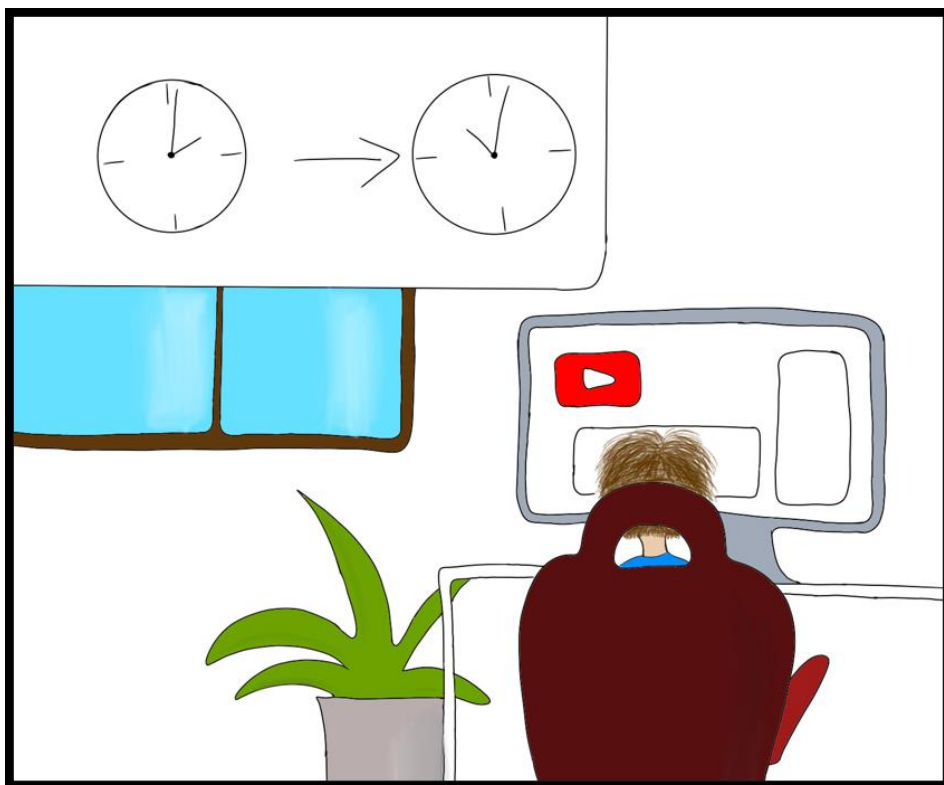
Jako hlavní motiv série obrázků jsem zvolila sociální sítě, konkrétně YouTube, pro jejich neustálou aktuálnost a popularitu. Často ve škole slýchám, jak žáci řeší, který youtuber vydal nové video, která dívka přidala na instagram novou fotografii a který tanec je zrovna populární na TikToku. Někdy za mnou žáci i přijdou a některé příspěvky, které je zaujaly, mi ukazují. Je tedy patrné, že sociální sítě tvoří hlavní zdroj zábavy žáků základní školy. Sérii jsem proto chtěla vytvořit tak, aby jim téma bylo blízké a zaujalo je. Zároveň bylo mým cílem využít takovou sérii obrázků, která bude moci být východiskem k následné diskusi. Téměř všichni žáci se do diskuse zapojili. Díky dobré atmosféře ve třídě žáci necítili ostych či stud při vyjádření vlastního názoru či zkušeností. Většina příběhů byla až překvapivě zdařilá a zakončena podobně jako ve výše uvedené ukázce – hlavní hrdina si uvědomil, že přátelé jsou pro něj důležití, a své chování napravil. Menší počet žáků naopak napsal, že

kamarádi chlapeci z příběhu pouze záviděli jeho úspěch, proto ho nechtěli podpořit a hlavní hrdina si pak našel kamarády nové.

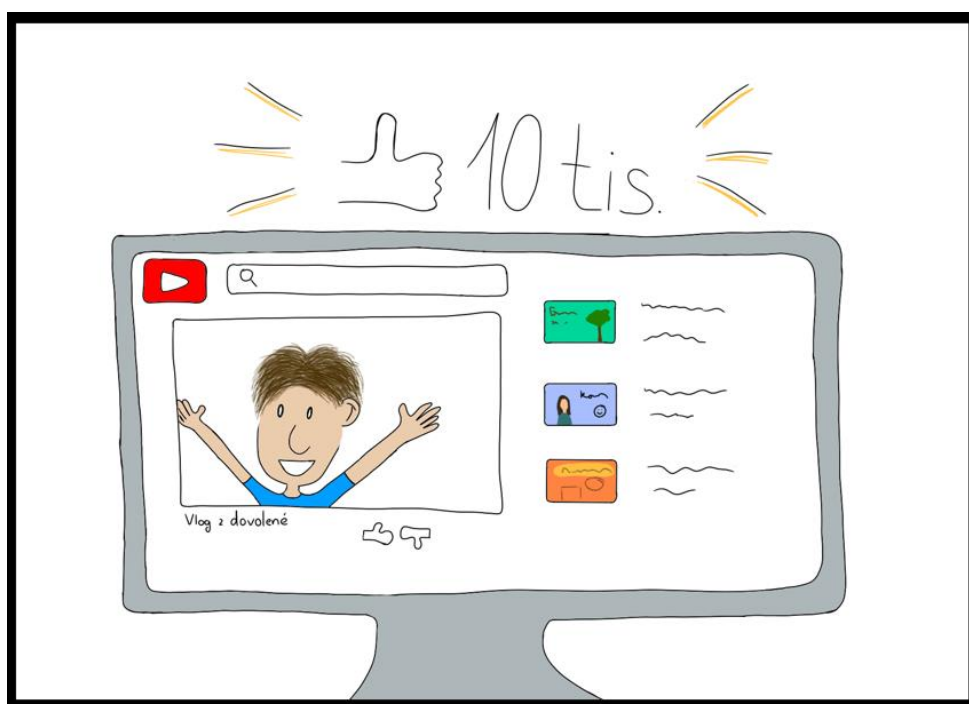
Obrazový materiál č. 38.: Vlastní série obrázků – Sociální sítě, 1. obrázek

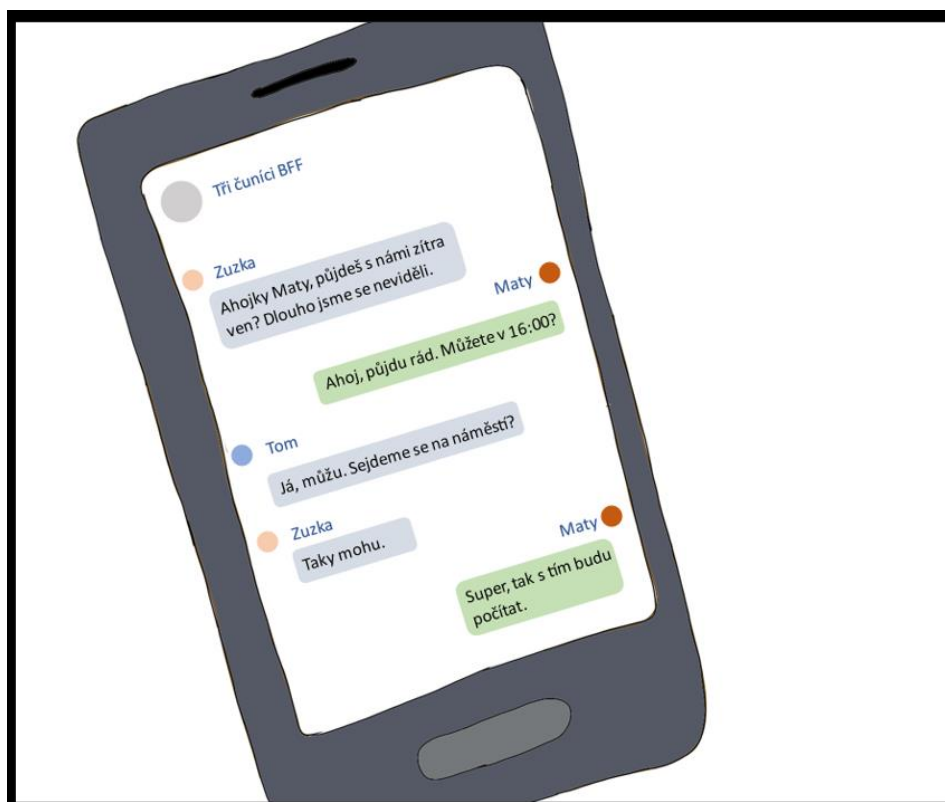
Obrazový materiál č. 39.: Vlastní série obrázků – Sociální sítě, 2. obrázek

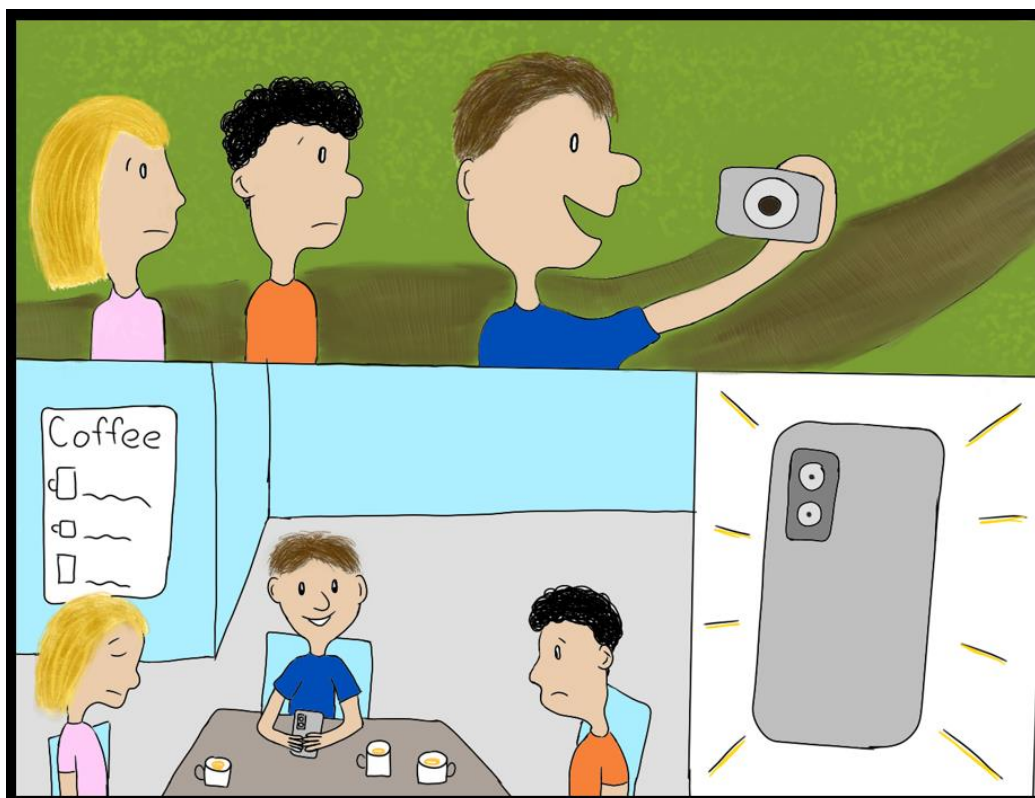
Obrazový materiál č. 40.: Vlastní série obrázků – Sociální sítě, 3. obrázek

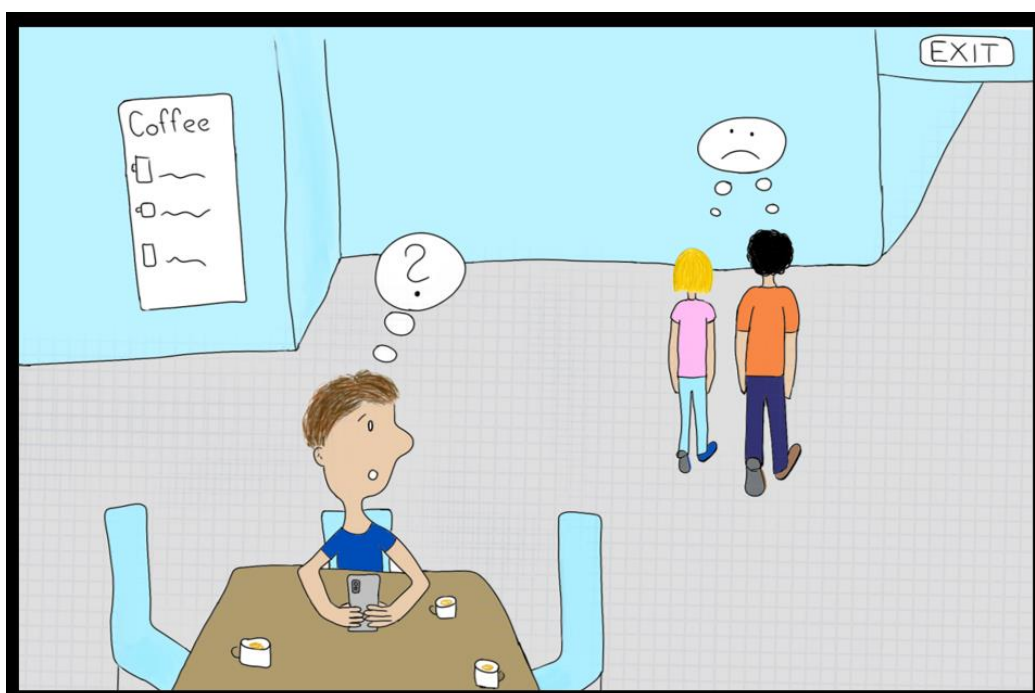
Obrazový materiál č. 41.: Vlastní série obrázků – Sociální sítě, 4. obrázek

Obrazový materiál č. 42.: Vlastní série obrázků – Sociální sítě, 5. obrázek

Obrazový materiál č. 43.: Vlastní série obrázků – Sociální sítě, 6. obrázek

Závěr

Dnešní dynamická a proměnlivá doba vyžaduje nejen změnu učebních metod a forem, ale také inovaci učebních pomůcek. Jednou z nejčastěji používaných pomůcek zůstávají učebnice, které se autoři neustále snaží vylepšovat a přizpůsobovat modernímu světu a trendům. Většina nakladatelství k učebnicím vytváří jejich elektronické verze, aplikace k online procvičování a další interaktivní prvky, které přispívají k motivaci žáků apod. K atraktivitě učebnic přispívá také obrazový materiál, který v nich najdeme. Jedním z cílů této práce bylo analyzovat obrazový materiál ve třech vybraných řadách učebnic. Učebnice nakladatelství Fraus, Nová škola, s. r. o., a Taktik působí příjemným dojmem díky promyšlenému grafickému rozložení stránek a použití barev. Autoři se snaží vytvářet takové obrazové materiály, které reflektují aktuální témata, jsou pro žáky co nejvíce poutavé a do kterých mohou promítnout své vlastní zkušenosti. V učebnicích se však objevují i takové obrazové materiály, které příliš neodpovídají věku žáků nebo zadání k nim není vždy didakticky vhodné. Náměty a obrazové materiály jsou v učebnicích pestré a umožňují žákům zapojení fantazie. Analýza učebnic však ukázala, že v úkolech pro práci s uměleckými díly autoři učebnic dávají přednost spíše tradičnímu než modernímu umění. Obzvláště toto platí pro fotografie soch. Může tomu být proto, že se autoři učebnic mohou obávat, že moderní, a především abstraktní umění může být pro některé žáky náročné a obtížně pochopitelné. Důvodem může být i historický kontext. Učebnice často zahrnují tradiční umělecká díla, protože poskytují stabilní základ pro porozumění a hodnocení umění.

Výzkumem byla ověřena hypotéza, že žáci budou více volit jako předlohu pro slohovou etudu obraz moderního umění. V celkovém výsledku se hypotéza potvrdila, mezi žáky dvou škol se však projevil rozdíl. V jedné ze škol výrazně převažovala volba obrazu moderního umění, v druhé škole byl poměr volby obrazu tradičního umění a obrazů moderního umění vyrovnaný.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že vnímání umění je velmi subjektivní. Může záležet na individuálním vkusu a vnímání žáka i na momentálním rozpoložení jedince. Na jedné straně může moderní umění podpořit kreativitu některých žáků, jiní však mohou preferovat tradiční obrazy, které lze považovat za dobře strukturované, s jasně definovanými tématy a technikami. Autoři učebnic by proto neměli opomíjet žádnou ze složek umění a měli by žákům nabídnout co nejrozmanitější škálu uměleckých směrů. Jak tradiční, tak moderní umění může v žácích vyvolávat určité asociace a s nimi spojené emoce. Stejný obraz mohl na žáky nějakým způsobem působit například před měsícem a jiným způsobem, třeba

i opačným, na ně může působit dnes. Záleží na tom, v jakém psychickém rozpoložení se žák zrovna nachází, co ve svém životě aktuálně prožívá, nebo třeba i na tom, jaká zrovna v hodině panuje atmosféra. Učitelé by měli žáky vést k tomu, že umělecká díla nemusí mít pouze jednu možnost výkladu a že v umění nezáleží pouze na estetické složce a technice, jakou bylo dílo vytvořeno, ale i na emocích, které v divácích dokážou vyvolat. Také by bylo vhodné, kdyby učitelé dětem představili mimo své vlastní interpretace díla i historický kontext a autorův život, který ovlivnil jeho tvorbu. Pokud žáky naučíme pracovat i s abstraktním uměním, můžeme v nich odbourat strach z vlastního výtvarného vyjádření.

Přípravy na vyučovací hodiny slohové a komunikační výchovy, které jsou součástí této diplomové práce, byly ověřeny ve výuce v 6. ročníku ZŠ J. J. Ryby v Rožmitále. Jako velmi úspěšná se ukázala zejména hodina, jejímž tématem bylo vyprávění příběhu podle série obrázků s námětem vlivu sociálních sítí na život dětí.

Resumé

Tato diplomová práce se zabývá využitím obrazového materiálu ve výuce slohové a komunikační výchovy. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývá analýzou obrazového materiálu ve třech vybraných řadách učebnic českého jazyka.

Praktická část se skládá z výzkumu, jehož cílem bylo zjistit, zda žáci dají při výběru z uměleckých děl přednost píše tradičnímu, nebo naopak modernímu umění. Výzkumu se zúčastnilo 48 žáků 6. ročníků ze dvou základních škol. Výsledky ukázaly, že preference žáků není jednoznačná a výsledky se liší u žáků jednotlivých škol. Autoři učebnic by žádnou složku umění neměli opomíjet. Další částí diplomové práce jsou přípravy vyučovacích hodin slohové a komunikační výchovy s využitím vlastního obrazového materiálu autorky této práce a materiálu, který zhotovili sami žáci.

This diploma thesis deals with the use of visual material in the teaching of style and communication education. The thesis is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part deals with the analysis of visual material in three selected series of Czech language textbooks.

The practical part consists of research, the aim of which was to find out whether the pupils will give preference to traditional or, on the contrary, modern art when choosing from works of art. The research was used by 48 6th grade students from two elementary schools. The results showed that the pupils' preferences are not clear-cut and the results differ for the pupils of individual schools. Textbook authors should not neglect any art. Other parts of the diploma thesis are the preparation of lessons in style and communication education using the author's own visual material and material made by the pupils themselves.

Seznam zdrojů

- ČECHOVÁ, Marie. *Komunikační a slohová výchova*. Praha: ISV, 1998. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-32-3.
- ČECHOVÁ, Marie a Vlastimil STYBLÍK. *Didaktika češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty studijního oboru 76-12-8 Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-22439-3. str. 208-213
- ČECHOVÁ, Marie a Vlastimil STYBLÍK. *Čeština a její vyučování: didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85937-47-6.
- HÁJKOVÁ, Eva. *Kapitoly z didaktiky slohu: skripta pro posluchače pedagogické fakulty Univ. Karlovy*. Praha: Karolinum, 1991. ISBN 80-7066-475-4.
- HAUSER, Přemysl, Květoslava KLÍMOVÁ, Helena ANDRESOVÁ a Ivo MARTINEC. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9489-5.
- HOFFMANN, Bohuslav. *Pracujeme se Školním vzdělávacím programem: mezioborové vazby Český jazyk a literatura, Výtvarná výchova*. Úvaly: Albra, 2006. ISBN 80-7361-031-0.
- HONSOVÁ, Milena, Alice KUHN-GABEROVÁ, Petra PEŠKOVÁ, Miriam HOLKOVÁ, Alena HEŘMÁNKOVÁ, Gabriela HUDECOVÁ, Nikola MICHÁLKOVÁ a Kateřina MUSILOVÁ. *Hravá čeština 9: pracovní sešit pro 9. ročník ZŠ a víceletá gymnázia: v souladu s RVP*. 4. vydání. Praha: Taktik, 2019. ISBN 978-80-7563-015-5
- KAMIŠ, Karel a Marie HANZOVÁ. *Didaktika českého jazyka a literatury*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2016. ISBN 978-80-7452-124-9.
- KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 978-80-7315-174-4.
- KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.
- KRAUSOVÁ, Zdeňka, Renata TERŠOVÁ, Helena CHÝLOVÁ, Martin PROŠEK a Jitka MÁLKOVÁ. *Český jazyk 6: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-691-0.
- KRAUSOVÁ, Zdeňka, Renata TERŠOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 7: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-692-7.
- KRAUSOVÁ, Zdeňka, Martina PAŠKOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2019-. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-693-4.
- KRAUSOVÁ, Zdeňka, Martina PAŠKOVÁ, Jana VAŇKOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-694-1.

- KŘIVANCOVÁ, Michaela, Jaroslava NOVÁKOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Praha: Taktik, [2015?]-2018. ISBN 978-80-7563-141-1.
- KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lucie JINDROVÁ, Antonie LAICMANOVÁ, Lidmila MRÁZKOVÁ a Zdeňka SEKOTOVÁ. *Český jazyk 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2018. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-035-3.
- KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lenka BIČANOVÁ, Lucie JINDROVÁ a Lidmila MRÁZKOVÁ. *Český jazyk 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Čtvrté vydání. Brno: Nová škola, 2020. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-157-2.
- KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lenka BIČANOVÁ a Lidmila MRÁZKOVÁ. *Český jazyk 9: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Čtvrté vydání. Brno: Nová škola, 2021. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-277-7.
- MIKSOVÁ, Eva a Jitka HÁJKOVÁ. *Český jazyk 6: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 6. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2020. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-161-9.
- MINÁŘOVÁ, Eva. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ: [určeno pro posl. pedagog. fak.]*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1006-1.
- NOVÁKOVÁ, Jaroslava, Michaela KŘIVANCOVÁ, Andrea PAVLÍČKOVÁ, et al. *Hravá čeština 6: pro 6. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: Taktik, [2014?]-2017. ISBN 978-80-7563-064-3.
- PAVLÍČKOVÁ, Andrea, Michaela KŘIVANCOVÁ, Gabriela HUDECOVÁ, et al. *Hravá čeština 8: pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: Taktik, [2013?]-2017. ISBN 978-80-7563-066-7.
- PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-49-4.
- SVOBODOVÁ, Jana, Eva HÖFLEROVÁ, Pavlína KULDANOVÁ, Kamila SEKEROVÁ a Diana SVOBODOVÁ. *Principy a cesty školní výuky českého jazyka*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-951-6.

Elektronické zdroje

- RVP – Rámcové vzdělávací programy. *Jednotný metodický portál MŠMT* [online]. 2022 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: edu.cz
- *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>

Seznam obrázků

Obrazový materiál č.1.: Učebnice Fraus pro 6. ročník, cvičení 1.....	21
Obrazový materiál č. 2.: Učebnice Fraus pro 7. ročník, cvičení 2.....	22
Obrazový materiál č. 3.: Učebnice Taktik pro 6. ročník, cvičení 15.....	23
Obrazový materiál č. 4.: Učebnice Taktik pro 7. ročník, cvičení 3.....	24
Obrazový materiál č. 5.: Učebnice Taktik pro 7. ročník. cvičení 6.....	25
Obrazový materiál č. 6.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 4.....	26
Obrazový materiál č. 7.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 9. ročník, cvičení 2.....	26
Obrazový materiál č. 8.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 6. ročník, cvičení 1.....	27
Obrazový materiál č. 9.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 5.....	28
Obrazový materiál č. 10.: Učebnice Fraus pro 7. ročník, cvičení 3.....	29
Obrazový materiál č. 11.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 6. ročník, cvičení 11.....	30
Obrazový materiál č. 12.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 4.....	31
Obrazový materiál č. 13.: Učebnice Fra pro 6. ročník, cvičení 1.....	31
Obrazový materiál č. 14.: Učebnice Taktik pro 6. ročník, cvičení 6.....	32
Obrazový materiál č. 15.: Učebnice Taktik pro 7. ročník, cvičení 3.....	33
Obrazový materiál č. 16.: Učebnice Taktik pro 8. ročník, cvičení 5.....	33
Obrazový materiál č. 17.: Učebnice Taktik pro 8. ročník, cvičení 4.....	34
Obrazový materiál č. 18.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 8. ročník, cvičení 12.....	35
Obrazový materiál č. 19.: Učebnice Taktik pro 7. ročník, cvičení 5.....	36
Obrazový materiál č. 20.: Učebnice Fraus pro 7. ročník, cvičení 3.....	36
Obrazový materiál č. 21.: Učebnice Fraus pro 6. ročník, cvičení 9.....	37
Obrazový materiál č. 22.: Učebnice Taktik pro 6. ročník, cvičení 4.....	37
Obrazový materiál č. 23.: Učebnice Fraus pro 9. ročník, cvičení 3.....	38
Obrazový materiál č. 24.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 9. ročník, cvičení 4.....	39
Obrazový materiál č. 25.: Učebnice Taktik pro 7. ročník, cvičení 8.....	39
Obrazový materiál č. 26.: Učebnice Fraus pro 7. ročník, cvičení 4.....	39
Obrazový materiál č. 27.: Učebnice Nová škola, s. r. o., cvičení 3.....	40
Obrazový materiál č. 28.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 2.....	41
Obrazový materiál č. 29.: Učebnice Fraus pro 9. ročník, cvičení 2.....	42

Obrazový materiál č. 30.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník, cvičení 5.....	43
Obrazový materiál č. 31.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 6. ročník, cvičení 2.....	44
Obrazový materiál č. 32.: Učebnice Nová škola, s. r. o. pro 7. ročník.....	45
Obrazový materiál č. 33.: Krajina se zříceninou (J. M. Navrátil).....	48
Obrazový materiál č. 34.: Lužní podzim (F. Hodonský).....	49
Obrazový materiál č. 35.: Na opukách (F. Šícha).....	50
Obrazový materiál č. 36.: Vlastní série fotografií – Malování světlem.....	57
Obrazový materiál č. 37.: Ilustrace žákyně – Můj vysněný pokoj.....	60
Obrazový materiál č. 38.: Vlastní série obrázků – Sociální síť, 1. obrázek.....	63
Obrazový materiál č. 39.: Vlastní série obrázků – Sociální síť, 2. obrázek.....	63
Obrazový materiál č. 40.: Vlastní série obrázků – Sociální síť, 3. obrázek.....	64
Obrazový materiál č. 41.: Vlastní série obrázků – Sociální síť, 4. obrázek.....	64
Obrazový materiál č. 42.: Vlastní série obrázků – Sociální síť, 5. obrázek.....	65
Obrazový materiál č. 43.: Vlastní série obrázků – Sociální síť, 6. obrázek.....	65